

**TÜRK İSTANBUL'DA
TIP ÖĞRETİMİNİN
500.
YILDÖNÜMÜ**

206556

TIBBİYELİDEN

ATATÜRK'E

ŞÜKRAN!..

«HAYATTA EN HAKİKİ MÜRŞİT ONUN
İLİM YOLUNU GÖSTEREN ELİDİR...»

İ. Ü.

İstanbul Tıp Fakültesi
Yayın No: 1780

İstanbul Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi Enstitüsü
Yayın No: 62

**TÜRK İSTANBUL'DA
TIP ÖĞRETİMİNİN
500.
YILDÖNÜMÜ**

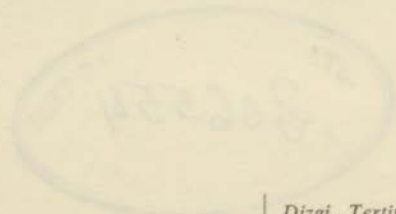

İSTANBUL
1971

0 5884-71

378:61 (496.11)
Tür

TÜRK İSTANBUL'DA
TIP ÖĞRETİMİNİN
500
YILDÖNÜMÜ

Dizgi, Tertip
Edebiyat Fakültesi matbaası

Baskı, Cilt
Fen Fakültesi matbaası

İSTANBUL
1971

15-2830-0

İÇİNDEKİLER

	<i>Sahife</i>
KARATAY, Prof. Dr. Safa	7 — 12
500 Yıl Sonra Tıbbiyenin ve Tıbbiyelinin Toplumumuzdaki Yeri	
KIZMAZ, Stj. Dr. Ahmet Nabi	13 — 16
500 Yılın Ardından	
IRMAK, Ord. Prof. Dr. Sadi	17 — 18
500 Yıl	
ŞEHSUVAROĞLU, Prof. Dr. Bedi N.	19 — 28
Fatih ve Bilim	
KAPLAN, Prof. Dr. Mehmet	29 — 34
Eski Türklerde Ziyafet Geleneği ve Fatih Sultan Mehmet'in Oğulları İçin Yaptırdığı Sünnet Düğünü	
FRİK, Dr. Feridun	— 35
Tıp Kuruluşları	
ŞEHSUVAROĞLU, Prof. Dr. Bedi N.	36 — 61
Türk İstanbul'da Tıp Öğretimi (L'Enseignement de la Médecine à Istanbul Après la Conquête)	
ŞEHSUVAROĞLU, Prof. Dr. Bedi N.	62 — 70
Muallimi Evvel (Ord. Prof.) Dr. C.A. Bernard (Ord. Professeur Dr. Charles Ambroise Bernard 1808-1844)	

500 Yıl sonra Tıbbiyenin ve Tıbbiyeli'nin
toplumumuzdaki yeri

Prof. Dr. Safa Karatay
İstanbul Tıp Fakültesi Dekanı

İstanbul'daki Tıp Öğretim Müesseselerinin en eskisi olan Fakültemizin tarihi 500 sene kadar geriye uzanmaktadır. Ancak, o eski çağlarda Tıbbiye, daha doğrusu usta-çırak şeklinde hekim yetiştiren Hastaneler, gene o yüz yılların herhangi bir öğretim müessesesi gibi bir medrese halinde idi. Devrin geleneklerine göre uzun asırlar bu ilim kuruluşlarından mezun olanların icâzetnameleri veya diplomaları orada ders verenlerin adına tanzim edildiğinden ve bu kuruluşlarda mezunların sicilleri tutulmadığından usta-çırak veya medrese öğretimi çağında Tıbbiyeden her sene kaç kişinin veya kimlerin mezun olduklarını bilemiyoruz.

Ancak zamanla devrinin en ileri öğretim müesseseleri olan medreseler gittikçe geri kalmakla bir süre sonra bu gibi kuruluşların modernize edilmesi zorunluğu duyuldu ve bu arada ilk olarak modernize edilen öğretim müessesesi tıbbiyedir.

Böylece ta 1827 de kurulan modern Tıbbiye zaman zaman *Mektebi Tıbbiye-i Adliye*, *Mektebi Tıbbiye-i Adliye-i Şâhane*, *Mektebi Tıbbiye-i Şâhane*, *Askerî Tıbbiye*, *Mülki Tıbbiye* ve nihayet *Tıp Fakültesi* gibi isimler almıştır.

Böylece Tıbbiyenin 1827 den itibaren müesseseleşmesiyle diplomalar da kişiler veya öğretmenler adına verilmek yerine müessese adına tanzim edilmeğe başladığı içindir ki, ekli 1 No.lu cetvelden de anlaşılacağı üzere oğünden bugüne kadar, yani 144 senedenberi Fakültemizin 17268 hekim yetiştirdiğini biliyoruz. Arasına olan yangınlar okulun evrakını yok ettiğinden ve bazen kaynaklar pek

vuzuhlu olmadığından bu rakkamı pek küçük bir hata ile hakiki bir rakkam olarak alabiliriz.

Bugün 1905 yılına kadar mezun olanların öldüklerini kabul edersek o tarihe kadar mezun olan 2134 hekim tamamen rahmete kavuşmuştur. 1905 den sonra mezun olan hekimlerin de ortalama bir hesapla 1134 ünün rahmete kavuştuğunu kabul edersek 144 yıl sonra bugün İstanbul'un en eski Tıp Öğretim Kuruluşu olan Fakültemizin yetiştirerek yurd hizmetine verdiği 14000 hekim el'an iş başındadır.

Gene ekli 2 numaralı cetvelden anlaşılacağı üzere Tıp öğretiminin modernize edilmesine öncülük eden Fakültemizden sonra İstanbul'da ve memleketin diğer yerlerinde 12 Tıbbiye daha kurulmuştur ki halen yaklaşık bir hesapla bütün yurdda hekim sayısı 16500 olduğuna göre bilâhare kurulan bu 12 tıbbiyeden mezun verenlerin yetiştirildiği hekim sayısı 2500 kişi kadardır.

Bu son kuruluşlardan Mülkî Tıbbiye, Gazi Antep, Beyrut ve Şam Tıbbiyeleri kapanmış veya Askerî Tıbbiye ile birleşerek Fakültemizin bünyesinde erimiştir.

Bugün halen çalışır halde bulunan 9 tıbbiyeden yetişmiş 16000-16500 kadar hekimimiz vardır ki son sayıma göre umum nüfusumuz 36.000.000 olduğuna göre yurdumuzda ortalama 2500 kişiye bir hekim düşmektedir. Bu rakkam ileri ülkelerde 400-500 kişiye 1 hekim, komşularımız olan Balkan veya Yakın Şark ülkeleri gibi geri kalmış memleketlerde ise 1000 kişiye 1 hekimdir.

Biz de 1/1000 oranını ideal olarak alırsak, daha şimdiden, yurdun 20.000 hekime ihtiyacı vardır. Her sene nüfusumuz 1.000.000 arttığına göre aynı nisbet dahilinde hekime olan ihtiyacımız da seneden seneye 1000 hekim olarak artmaktadır.

Ekli 1 numaralı cetvelden de anlaşılacağına göre en eski ve en gelişmiş bir öğretim kuruluşu olan, tıbbiyemiz bunca gayretlere rağmen senede en fazla 400 kadar hekim yetiştirebilmektedir. Normal bir hesapla bir Tıp Fakültesinin senelik randımanı 200 hekimdir. İşte bu 200 hekimi yetiştirecek bir Tıp Fakültesinin ise, en basit bir hesapla, millete maliyeti 150.000.000 olduğuna göre demek ki, yurdun önümüzdeki sene 105 yeni Tıp Fakültesine daha sahip olması ve buna her sene 5 Fakültenin eklenmesi gerekmektedir.

Bu ise kalkınmakta olan bu ölkenin malî imkânlarının çok ötesinde olduğuna göre senelerdir sinesinde yetiştirdiği idealist ve va-

tanperver hekimlerle iftihar eden Türk milleti ve Türk tıbbiyeleri daha çok seneler hekimin bu idealizmine ve bu vatan sevgisine daha doğrusu insan üstü çalışmasına muhtaçtır.

Çünkü biraz evvel verdiğimiz rakamlardan da anlaşılacağı üzere bugün her Türk hekimi en az 3 hekim kadar çalışmak zorundadır ve ancak bu şartlardır ki yurdun sağlık işleri düzene girebilir.

Bu acı realitenin yanında ne yazık ki bugün 2500 kadar Türk Hekiminin yurt dışında çalıştığını biliyoruz. Yani Türkiye için en pahalı bir ihracat malı olan beyin ihracı bakımından en fazla zarar gören hekimlik ailesidir.

Bugün her bir hekim diploması bu millete ortalama 1.000.000 liraya mal olmaktadır. Ancak buradaki kayıp, hekim başına harcadığımız bir milyondan fazla bir şeydir ki o da bir hekimin yetiştiği süre olan çeyrek yüz yıldır. Çünkü yurt dışına çıkan her bir hekimin boş bırakacağı yeri dolduracak yeni bir hekim nesli ancak çeyrek yüzyıl sonra yetişebilir.

İşte bu sebeptir ki ben bugün en eski Tıbbiyemizin başı olarak 500 yıl sonra el'an tıbbiyeliden; babalarından ve ağabeylerinden kendilerine miras kalan idealizmi ve vatan sevgisini eskisi kadar yüksek ve canlı tutmasını diliyorum.

MEKTEB-İ TIBBİYE-İ ŞAHANE
İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ
MEZUNLARI

Ders yılı	Mezun sayısı	Ders yılı	Mezun sayısı
1827-1870	300	1902	76
1871	23	1903	120
1872	26	1904	100
1873	33	1905	120
1874	32	1906	105
1875	37	1907	110
1876	23	1908	26
1877	68	1909	42
1878	27	1910	93
1879	55	1911	95
1880	28	1912	55
1881	23	1913	115
1882	57	1914	100
1883	77	1915	81
1884	78	1916	91
1885	50	1917	156
1886	36	1918	284
1887	54	1919	219
1888	31	1920	138
1889	35	1921	90
1890	48	1922	84
1891	55	1923	96
1892	31	1924	133
1893	45	1925	101
1894	45	1926	70
1895	40	1927	55
1896	41	1928	69
1897	171	1929	56
1898	55	1930	40
1899	42	1931	80
1900	38	1932	47
1901	63	1933	100

Ders yılı	Mezun sayısı	Ders yılı	Mezun sayısı
1934	82	1954	423
1935	107	1955	371
1936	102	1956	316
1937	190	1957	332
1938	257	1958	271
1939	328	1959	228
1940	296	1960	347
1941	322	1961	364
1942	288	1962	369
1943	300	1963	301
1944	430	1964	290
1945	424	1965	307
1946	335	1966	359
1947	479	1967	367
1948	404	1968	464
1949	297	1969	406
1950	338	1970	343
1951	372	1971	444
1952	367		
1953	373		
		Yekûn * 17268	

HALEN MEVCUT TIP FAKÜLTELERİ

1 — Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhane (Askerî Tıbbiye	}	İstanbul Tıp Fakültesi
2 — » » » » Mülkiye (Sivil » »		
3 — Gazi Antep Amerikan Tıbbiyesi (Kapandı)		
4 — Beyrut Amerikan Tıbbiyesi (Yurd dışında kaldı)		
5 — Şam Tıbbiyesi (Tıp Fakültesi ile birleşti)		
6 — Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi		
7 — Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi		
8 — Hacettepe Tıp Fakültesi		
9 — Erzurum Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi		
10 — Cerrahpaşa Tıp Fakültesi		
11 — Diyarbakır, Ziya Gökalp Üniversitesi Tıp Fakültesi		
12 — Bursa Tıp Fakültesi		
13 — Kayseri Tıp Fakültesi		

500 YILIN ARDINDAN

Stj. Dr. Ahmet Nabi Kızmaz

İstanbul Tıp Fakültesi Talebe Derneği Başkanı

Bugün şerefli bir tarihi kutluyoruz, hepimize mutlu olsun. Türk İstanbul'da Tıp öğretimini 500. yılını kutlamak bize nasip olmuştur. Bundan haklı bir gurur duyuyoruz. Çünkü her yeni yıl küçük bir zaman dilimi değildir. Atalarımız ve çağdaşlarının mukayesesini yapmak hem de bugün içinde bulunduğumuz durumu anlamak bakımından ayrı bir mana ifade eder.

Aklın zincire vurulduğu, düşüncenin köle olduğu, fikrinse hiç ilerlemediği mutaassıp Avrupa'nın karanlıklar içinde boğulduğu o çağlarda aklın, ilmin, ahlâkın saltanatını Avrupa'ya taşıyan ecdadımızla haklı bir gurur duymaktayız.

Atamız Fatih 23 yaşında bir yaşıtımızken bir İmparatorluğu tarihten silmişti. Dünyanın çehresini değiştirmiş, karanlık Ortaçağı kapatmış Yeni ve aydınlıklar çağını açmıştır. Elbette ki bundan haklı bir gurur duyarız. Bu bize görev yükler, sorumluluk yükler. Bizler bu gurur ve görevi eşit şartlarda omuzlamaya hazırlanıyoruz. Biz bu şerefli mazimizden ve tarihî sorumluluktan ilham olarak yeni Türkiyemizi onarmaya koyulacağız. Çabalarımız tekrar 1470 lere geri tırmanmak değil, zamanımızı da aşarak daha ileriye, en ileriye ulaşmak olacaktır. İşte o zaman BÜYÜK TÜRKİYE kurulacaktır.

Bu sorumluluk ve görev anlayışıyla ki, zaman zaman gücümüzü de aşmak zorundayız. Bu sorumluluk ile dir ki dünümüzü tahlil edecek, bugünümüzü tartışacak ve yarınki mütecanis, mes'ut ve güçlü Türkiye'yi çizeceğiz. Bu sorumluluklarıdır ki 500 yıllık Tıbbiye bizi düşündürmektedir ve bu düşüncenin amacı da san'atımızı, kültürümüzü, edebiyatımızı ve felsefemizi korumak olacaktır.

Beşyüz yıllık çabalarımız nerede? Milletimizin bir tefekkür anlayışı bir san'at zevki, bir millî felsefesi vardı. Onlar nerede? Bu suallerin cevabını bugünkü gençliğe verilen felsefe ile bulamayız. Her sahada «Hayatla uzlaşma»yı bütün başarılarda «Bol kazanç» ı bütün yolların sonunda «Üstün mevki temini»ni amaç kılan bir felsefe ile bu kaybettiklerimizi bulamayız. Türk gençliğini «Bol kazanç»a «Yüksek mevki»ye «Kolay hayat» felsefesine meftun edenler nesillerimizin ruh ve fikir bünyesini tahrir eden zararlı yaratıklardır.

Atalarımızın istediği gençlik, hayatla uzlaşma çamuruna batan ruhsuz, azimsiz, millî idealsiz bir gençlik değildir. Bugün dünya çapında büyük edebiyatçı ve felsefecilerimizin olmayışı sebepsiz değildir.

Üniversite giriş imtihanlarında puvan tutturamayıp, yüksek kazanç, yüksek mevki sağlayacak fakültelere giremediği için hayatının her devrinde hayıflananların yüksek bir edebiyat ve ilmi bir felsefe yaratmaları mümkün değildir. O halde gençlerimize meslek seçiminde yardımcı olmalı, onlara gerçek yolu göstermeli «Bol kazanç» «Kolay hayat» ve «Yüksek mevki» yerine, ideal, vatanseverlik ve ilim ahlâkî telkin edilmelidir. Bugün buna dünden daha çok ihtiyacımız vardır.

Millî bir felsefesi olmayan milletlerin ayakta durması nasıl mümkün olur? Yapılacak şey gençlere «Kolay hayat» felsefesinin yerine «Azim» «İrade» ve «Vatanseverlik ahlâkî» aşılacak, onlara gerçek insan felsefesinin yollarını açmaktır.

Bugün öğrenci teşekküllerinin içinde bulunduğu vahim durum ortadadır. Buraları birer menfaat yuvası değil, üniversitelilerin menfaatlerinin korunduğu, kendi kendilerini yönetme pratiğinin yapıldığı, sağlam karakterli ve idealist kimselerin barındığı yerler olmalıdır. İdealist ve vatansever gençler bir yandan bu teşekküllere girmekten kaçınırken, bu şerefli görevi üzerine almak cesaretini gösterenler de aynı espri içinde mütalâa edilmek durumuna düşmektedirler.

Fakat biz inanıyoruz ki, öğrenci teşekkülleri her ne pahasına olursa olsun, Türk gençlerinin şeref ve haysiyet muhasebesini yapabilecekleri birer yer olarak geliştirilmelidir. Alışılmış cemiyetçilik kuralları dışına çıkılmalıdır, ve her bir kuruluş öğrencinin menfaatlerini koruyan, öğrenci-öğretici münasebetlerini tanzim eden, ya-

rının yönetici pratiğini yapan bir yer olmalıdır. Bu da, büyük çoğunluğun seçimlere iştirakiyle ve mes'uliyet taşınmasıyla mümkündür. Aksi halde gerçek vatanseverlerin mücadelesi güçleşmektedir.

Sapık İdeolojilerin akli zincire vuran, fikri yok eden dar kalıplarına ideallerimizi amansız bir gürz gibi indirmeliyiz. Taassup hiç bir zaman imanımızın yerini almamalıdır. Aklın ve ilmin gereklerini, millî bünyemize uygulamakta asla tereddüt etmemeliyiz. Kurtuluşa giden yol budur.

Bugün gençliğin birçok ihtiyacı var. Gençlik ve Spor Bakanlığı bu yükü gerçek manasıyla üzerine almalıdır. Bize bedenî güç lâzımdır. Fakat dinç bir beden yanında sağlam bir ruh, millî idealizm ve millî duygularla mücehhez, kararlı, bilgili bir gençlikte lâzımdır.

Bir gençlik sitesi kurulmalı, burada gençler, tarihle, san'atla ilim ve kültürle başbaşa bırakılmalı, kahvelerin sigara dumanlı köşelerinden gençliği idealizimden, mes'uliyet vatan ve millet duygusundan uzaklaştıran yerlerden çekip alınmalıdır.

Genç arkadaşlarım,

Bu yıl faydalı bir geleneği de başlatıyoruz. Bundan sonra da bu davranış bir gelenek halinde devam etmelidir. Fakülteye yeni giren arkadaşlarımıza törenle rozetlerini takacağız. Bu Tıbbiyenin geleneksel kardeşlik ruhunun bir sembolü olacaktır. Bugün 500. yılını kutladığımız tarihi Tıbbiyede öğretim usta-çırak şeklinde başlamıştı. Bir anlamda bugün de aynı geleneği muhafaza etmektedir.

Tıp bayramı bundan sonra daha da tekâmül etmiş bir şekilde Türk kamu oyuna duyurulmalıdır. Hekim hasta münasebetleri, öğrenci-öğretici ilişkileri, bu bayramda gözden geçirilmeli geleceğe ait plânlara ortaya konmalıdır. Türk milleti'nin sağlık problemlerine çözümler getirilmelidir.

Genç arkadaşlarım,

Aramıza yeni katılan, hekimlik libasını giyecek sizleri sevgi ile selâmlıyoruz. Yeni bir ruh ve disiplinle Anadoluyu dört baştan kuşatmak bize ve sizlere düşmektedir. Hekimlikle gençliğin bu bakımdan ortak yanları olmalıdır. Tedavi etmek aşkıyla, ihtimam etmek zevkini birleştirmeliyiz. Anadolumuz hâlâ bir bakire kız gibidir, ona bir hekim inceliği ile yaklaşacağız. Türk milletinin en mahrem dertlerini hekim gözüyle bizler göreceğiz, en gizli sırlarını bizler dinleyeceğiz. Belki devletin imkânı ile münevverin çehresini el'an ancak atların tırmandığı bayırlara, bizler götüreceğiz. Türk ana-

dolunun hekimi, öğretmeni, öğrencisi biz olacağız. Onu ondan öğreneceğiz. Biz onu ruhen ve maddeten tedavi etmedikçe o inceliği koruyamadıkça, o haklı olarak dağlardan taşlardan yağın yağmur ve çakan şimşekten mânalar çıkaracak koyu taassuba kapanacaktır. Faydalı olmanın sırrı, çağdaş ilmin verileri ile ona yaklaşmak, ondan öğrenmek ve gerçeği ona öğretmektir.

Gerçeğe giden bu yol,

Çetin de olsa ümitsiz de görünse, inanç arabasını sürmeğe söz verenler, mutlaka hedefe ulaşacaklardır. Bu milleti tanımak, sevmek ve bu uğurda çalışmak Haktan halka giden tek yoldur.

500. Yıl

Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak
İstanbul Tıp Fakültesi
Fizyoloji kürsü profesörü

İstanbul Tıp Fakültemiz öğretime başlayışının 500. yılını idrak edebilen sayılı mutlu kuruluşlardan birisidir. Müessesemizin teşkilâtlı bir Tıp Fakültesi halinde ortaya çıkması 1555 yılına rastlamakla beraber, ilk Tıbbi eğitim ve öğretimin Fatih külliyesinde başlamış olduğuna şüphe yoktur. Böyle bir başlangıcı kutlamak kuşkusuz yerinde bir harekettir. Çünkü her kutlama bir yeni hız almadır.

Bu 500 yıl bir çok dalgalanmalarla geçmiştir. Bir bakıyoruz Fatih devrinde bir Şerefettin Sabuncuoğlu çıkıyor ve hayvanlar üzerinde ilmî deneyler yapıyor. Bir asır sonra bir karanlık çöküyor, tüm medreseler gibi Tıp Öğretimi de içine dönüyor. Bir takım dogmalara esir oluyor. Araştırma ruhu ortadan kalkıyor. Sonra arada sırada yine bazı yıldızlar parlıyor. Fakat bu ışıklar sürekli olamıyor. Çünkü dogmatik baskı ağır geliyor. Nihayet 1827 de tamaıyla batıya dönük müsbet ilimlere dayanan bir yeni tıbbiyenin kuruluşu zorunlu oluyor. Şu varki bu güçlü ve mutlu başlangıca rağmen tıbbiyemizin bu son 150 yıllık gelişmesi de sürekli ve istikrarlı olmuyor. Öyleki 1933 de eski Tıbbiyenin hemen tamamıyla tasfiyesi ve yeniden kuruluşu zorunlu oluyor. Bu tabloya bakarsak en büyük zâfımızın süreklilik ve istikrardan yoksun kalışımız olduğu kanaatine varılır.

Çok sevindirici olmayan bu tablonun karşısında sevindirici bir tablo bulunuyor : Bu, tıbbiyenin yurda olan muazzam hizmetidir. Hiç abartmaya düşmeden söylenebilir ki tıbbiye memlekete milliyetçilik, özgürlük ve bağımsızlık fikirlerini getiren kuruluş olmuştur. «Tıbbiyeden ara sıra da doktor çıkar» sözü şöyle tamamlanmalıdır: «Tıbbiyeden memlekete her alanda yararlı adamlar çıkar». Ordumuz cephelerde şehitler verirken, tıbbiyemiz fikir idealleri uğruna şehitler vermiştir. 500 ncı yılda bir görevimiz bu şehitleri minnetle anmaktır.

Tıbbiyemizin geçirdiği istihaleler içinde şüphesiz 1838 ve 1933 reformları müstesna bir önem taşır. Bu reformlar tıbbiyemizi bulucu ve araştırmacı bir kuruluş yapma uğrunda yapılmıştır. Bunun neticesi olarak henüz dünyaya tıp dehaları verememiş olsak da dünyada eserlerine müracaat edilen, milletler arası kongrelerde sözü geçen bir tıp nesli yetişmiştir. Vatandaşlarımız şuna inanmışlardır ki Türk hekimleri dünya seviyesinin gerisinde değildir. Sadece bakım hizmetlerimizin iyi teşkilatlanmamış olması haklı bir tenkit konusudur.

İşte İstanbul Tıbbiyesi böyle şerefli bir geçmişin itibarını ve sorumluluğunu taşımaktadır. Genç kuşaklar bir yandan dünya seviyesine yetişmeye uğraşırken bir yandan da yurda ve millete karşı büyük bir geleneğin sorumluluğunu taşıyacaklardır. Bu gelenek Türk milliyetçiliği, özgürlük ve bağımsızlık savaşlarında ön cephede bulunmaktır.

Fatih Sultan Mehmet
(1451 - 1481)
Istanbul Tibbiyesinin Kurucusu.

FATİH VE BİLİM

Prof. Dr. Bedi N. ŞEHİSUVAROĞLU
İstanbul Tıp Fakültesi Tıp
Tarihi ve Deontoloji kürsü profesörü

Kılıcının ve bilgisinin kuvvetile tarihin mukadder yolunda merhaleler açan ve orta çağ gibi asırlar süren karanlık bir tarih devresini kapayarak insanlığa yeni ve aydınlık bir devrenin müjdesini getiren bu büyük insanın, Fatih Sultan Mehmet'in, yetişmesinde rol oynayan iki mühim âmil vardır ki onlar da babası ve hocalarıdır.

Filhakika ondaki bu müsbet ilim kafası, askerlikten şer'i ve aklî ilimlerin muhtelif şubelerine uzanan bu derin vukuf her şeyden evvel soyundan gelir. Fatih, Osmanoğulları'nın 7. hükümdarıdır. Fakat kendisinden evvel hükmeden altı ceddine bakarsak ömrünü devletin kuruluşuna hasreden I. Sultan Osman hariç, her biri ilme büyük bir ehemmiyet vermiş ve müteaddit ilmî müesseseleri kurmuşlardır. Filhakika Orhan Bey İznik'te ve Bursa'da, I. Murat, Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmet Bursa ve nihayet, Fatih'in babası II. Murat da gene Bursa ve Edirne'de devirleri için en ileri birer ilim merkezi olan medreseler ve kütüphaneler yaptırmışlar ve ilim ve san'at adamlarını korumuşlardır. Fatih'in dedesi Yıldırım, daha şehzadeliğinde, vali olarak bulunduğu sıralarda o devirlerde Anadolu'nun en büyük ilim ve san'at merkezlerinden biri olan Germiyan'ı, bugünkü Kütahya'yı, manen fethetmiş ve Ahmedî'ler, Şeyhî'ler, Ahmed-i Dâf'ler gibi devrinin tanınmış ilim ve san'at adamlarını şahsına ve ailesine bağlamıştı. Büyük babası Çelebi Sultan Mehmet'in ve babası Murat Bey'in saraylarında kurdukları hususî kütüphanelerine ait yazmaların pek çoğu bugün malûmumuzdur. Hülasa Fatih her biri ilmin hâdimi, hizmetkârı olduğu kadar, ilmin hâmisi de olan bu insanların torunudur.

Ailesi hakkında bu kadar malûmat verdikten sonra bir az da Fatih'in doğumuna, yetişmesine ve hocalarına kısaca temas edebiliriz :

Devrinde âdet olduğu üzere, II. Murat da bir kaç kere evlenmiştir. 1425 de İsfendiyaroğlu'nun kızı Hatice Sultan'la, 1426 da Tekeoğlu'nun hemşiresile, 1443 de Sırp kralı Jorj Brankoviç'in hemşiresi Prenses Maria ile, bir rivayete göre bir Fransız prensesi ile ve nihayet Huma Hatun isimli bir Türk kadını ile evlenmiştir.

Fatih gibi büyük bir insanı her millet benimsemek ister. Bu sebeple ecnebi kaynakları onun Hristiyan bir anneden ve ekseriya Prenses Maria'dan dünyaya geldiğini söylerlerse de artık sabit olmuştur ki *anası Huma Hatun isimli bir Türk kadınıdır.*

Şimdi bir az da zamanın çarkını tersine çevirelim de hep beraber o günleri yaşayalım :

1432 yılının Recep ayınının 26'ncı Cumartesi gecesi. Bütün Edirne şehri gibi inşaatı henüz tamamlanmış olan Edirne Sarayı'nda da bir heyecan var. Huma Hatun doğurmak üzeredir, ve seher vakti bir müjde bütün etrafı dolaşiyor. Padişahın bir erkek evlâdı daha oldu. Filhakika müverrih Enveri bu hususta şöyle diyor :

Çün sekiz yüz ve otuz beş sâl olur
Hem Recep'den gün yirmi altı gelir.
Han Mehemed Şenbih gecesi meğer
İrteye karşı doğar hayrülbeşer.

Bir erkek evlâda sahip olmak Sultan Murat gibi bir devlet babasına dahi sevinç veriyor ve sevincin şükranı olarak da oğluna MEHMET ismini veriyor. Ne güzel bir tesadüftür ki böylece asırlar önce Hazreti Muhammed'in takdis ettiği bu büyük insan onun büyük ismini almıştır. Bilmem hatırlarmısınız Peygamberimizin o güzel tebsirini?

Letuftehannel Kostantiniyyet-i fele ni'mel emir-ü
Emirüha vele ni'melceysü zalikel-Ceyş(ü)

«İstanbul'u zappedecek emir emirlerin, askerleri de askerlerin en mutlusudur».

İşte bu çocuk yarımın o mutlu kumandanıdır, ve yine ne güzel bir tesadüftür ki devlet adamı, asker, ve san'atkâr olarak tarihe geçen ve FATİH ünvanını alan bu çocuk bir ilim hâdimi, bir ilim hamisi *Büyük bilim müesseselerinin kurucusu* olarak da ilimler tarihimizde yer alacaktır.

Edirne Sarayı'nda Sütünesi Daya Hatun ile Dadısı Halime Hatun arasında kısa süren bir çocukluk hayatından sonra diğer Osmanlı Şehzadeleri gibi, Şehzade Mehmet de vilâyetlere staja gönderilmiş ve böylece, evvelâ Amasya sonra da Manisa Sancağı'na çıkmıştır.

O arada bir kaç hoca değiştirdikten sonra Molla Gürani'den aldığı derslere ateşle sarılmıştır ve kısa zamanda ilim ve kemâlile devrinin tanınmış ilim adamları arasında yer aldığı gibi o asırlarda ilim ve edebiyat dili olan Arapça ve Farsça'yı herhangi bir eseri okuyup anlayacak ve hattâ şiir yazacak kadar öğrendikten başka Lâtince, Grekce, Slavca ve İbrânice bildiği de rivayet edilir.

Nefsini hertürlü dünya hırslarından uzak tutmasını bilen Sultan Murat II'nin biran tahttan feragat etmesiyle 1444 de ve daha 12 yaşında iken ilk defa tahta çıkan Sultan Mehmet'in bu saltanat müddeti çok kısa sürmüştü ve yeni bir Haçlı Seferi Sultan Murat'ı yeniden ordularının başına dönmeğe mecbur etmişti. Yıldırım sür'atile davranan Murat II, Rumeli'de Haçlılar'ı bir kere daha mağlup edip, yeminlerinden nükûl ettiklerine bin kere pişman ettikten sonra Edirne'ye dönmüş ve bir kaç gün sonra tahtı yeniden oğluna bırakarak Manisa'ya çekilmişti. Fakat, Sultan Murat gibi kâmil bir hükümdarın idaresine alışmış olan devlet erkânı ve askerler bu değişiklikten memnun olmamıştı. Sadrazam Çandarlı Halil Paşa da ön ayak olunca Yeniçeriler isyan ettiler ve Sultan Murat II bir kere daha iş başına geldi ve bu sefer ölüncüye kadar saltanata devam etti. Halbuki onun arzusu kendisi daha hayatta iken oğlunu devlet idaresine alıştırmaktı. Bundan sonra bir müddet daha Edirne'de babasının yanında kalan Mehmet Han babasile müteaddit harplere iştirak etmiş ve bu arada 1449 yılında Edirne'de 3 ay süren muhteşem bir düğünle Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı ve soyuma ismini veren Şehsuvar Bey'in kardeşi Sitti Mükerrime Hatun'la evlenmişti.

Bu düğünden sonra şehzade Mehmet tekrar Saruhan Sancağı'na, yani Manisa'ya dönmüştür. Fakat bu dönüş genç şehzadeye ol-

dukça ağır gelmiş ve bu üzüntü ile kendini büsbütün ilme vermişti. İlk saltanatı zamanında onun yanında bulunan Molla Hüsrev, tekrar Manisa'ya dönüşünde de onu hoca olarak takip etmiştir. İşte Fatih'teki o ileriye görüşü, o müsbet ilim zihniyetini yaratan ve yaratan bu iki değerli âlim, *Molla Gürânî* ve *Molla Hüsrev* ve kısmen de *Sinan Paşa*'dır ve ondan sonra kitaplar Şehzade Mehmet'in en iyi arkadaşı olmuş ve bu kitap aşkı onu bütün ömrünce bırakmamıştır. Filhakika yanan Manisa Sarayı'nın bir hatırası olarak kalan ve bil'ahere halkevi olarak yapılan binanın bir köşesini süsleyen kule o zamanlar Şehzade Mehmet'in kütüphanesi idi. Bu sebeple Fatih'in 1451 de babasının ölümü üzerine üçüncü defa tahta geçmesinden sonra bu kütüphane Edirne Sarayı'na nakledilmiş ve İstanbul'un fethini müteakip de eski ve yeni saraylarda gene birer hususî kütüphane kurulmuştur.

İşte böyle ilmî bir atmosferde yetişen âlim hükümdar bu yeni başkentte kendi adile anılan 16 medreseli büyük bir külliye-site-üniversiterden başka kısa ömründe gene İstanbul'da ayrıca 14 kütüphane kurmuştur ki onlar da şunlardır :

- 1 - 8) Külliyyede medaris-i semaniyyedeki yani site-üniversite-rin 8 fakültesindeki kitaphıklar.
- 9) Fatih Camii'ndeki kitap dolapları.
- 10) Mahmut Paşa Kütüphanesi
- 11) Eyüp Sultan Medresesi Kütüphanesi.
- 12) Zeyrek Manastırı odalarındaki kütüphane
- 13) Ayasofya Camii yanındaki odalardaki kütüphane
- 14) Evvelcede bahsettiğimiz Saraydaki hususî kütüphane

Fatih'in sahn-ı seman medreseleri veya fakültelerle camideki kitap dolapları için kendi hususî kütüphanesinden ayırdığı kitaplar sekiz yüzü geçer ve bizzat kendisi bunların her birine (Sultanî) kelimesini yazmıştır ki bu eserlerin bir çoğu bugün halen mevcuttur; fakat durmak bilmeyen mizacı ve araştırmacı zekâsı ile Fatih dinî eserler kadar ilmî eserlere de merak sarmıştır. Bu sebeple bu kütüphanelerde devrinin en modern bilgileri de yer almıştır. Bu sayededir ki Fatih İstanbul'un fethinde kullanılan topların balestik hesaplarını bizzat yapacak kadar müsbet bilimlere âşına idi; ve gene bu sebepledir ki açtığı üniversiteye gösterdiği yakın alâka sebeble

bizler kendisini el'an ilk rektörümüz olarak görüyoruz. Bu arada Fatih şarkın başkaca ilim merkezlerinden tedarik edebildiği bazı klâsik ilim kitaplarile yetinmemiş bir çoklarını da kendi hususî kütüphanesi için tanınmış hattatlara yazdırmıştır; ve gene tanınmış Türk müzehhibleri de bu eserleri Anadolu Türkü'nün zevkine uygun bir şekilde tezhib etmişlerdir. Ancak bu eserlerde ki kitabelerin ve motiflerin hiç birisinin bir diğerine benzememesi ve her birinin diğerinden değerli olması da gösterir ki Fatih'in san'at zevki de incedir.

Ancak eski saraydan yani Beyazıt'ta bugünkü Üniversite Merkez Binası yerinde bulunan ahşap saraydan bil'ahere yeni saraya yani bugünkü Topkapı Sarayı'na naklolunan Fatih'in bu hususî kütüphanesi evvelâ oğlu Bayezid II nin eline geçmiş ve bu eserlere onun mührü vurulmuş müteakiben de muhtelif padişahlar zamanında sarayın muhtelif odalarına hatta zamanla Ayasofya, Nuruosmaniye, Hamid-i evvel gibi şehrin muhtelif kütüphanelerine dağılmıştır. Hatta bazıları da hususî ellere geçmiştir. Bu sebeple Fatih'in hususî kütüphanesindeki kitap sayısı hakkında kesin bir şey söyleyemiyoruz. Bu belki de ancak İstanbul kütüphanelerindeki bütün yazmaları taramakla mümkün olabilir. Fatih devri hatıralarile bir müze kurulması düşünüldüğü bir devirde Fatih'in hususî kütüphanesine ait olan bu eserlerin de bir araya toplanması ve İstanbul'da kurulan bu ilk Türk Kütüphanesinin yeniden ihyası büyük bir kadirşinaslık olur.

18 yaşında iken, Fatih annesini kaybeder. Huma Hatun'un kaç yaşında ve neden öldüğünü bilmiyorsak da kabri malûmdur. Bursa'da zevci II. Murat Bey'in türbesi civarında *Hatuniye* denen türbede gömülüdür.

Bu ölümün acıları dinmeden Mehmet Han ikinci bir acı ile karşılaşır; bir kaç sene sonra da babası bir beyin kanaması neticesi Edirne'de hayata gözlerini yumar. Bu ölüm Mehmet Han kadar dost, düşman herkese acı gelmiştir. Bir kaç kere Murat II nezdine elçi olarak gelen Bizanslı Müverrih Georgios Frantzes gibi hristiyanlar bile onun ölümüne ağlamışlar ve «Bu haberin acısile vurulmuş gibi oldum, dilim tutuldu. En sevdiğim dostumu kaybetmiş, gibiyim.» demişlerdi.

Bu da gösterir ki harp, darp ve kan dökmekten fazla sulhu sükûnu seven, iyi kalpli, müşfik, merhametli, âdil, kerim, eli açık,

hoş görür sözüne ve dostluğuna sadık bir insan olan Murat II yakınları kadar düşmanlarınca da sevilmiş ve takdir edilmiş bir insandır.

Bu acı haber üzerine Manisa'dan Edirne'ye hareket eden Mehmet Han 1451 yılı 16 Muharrem'inde ikinci defa tahta çıkar. Ancak 1451 yılından 29 Mayıs 1453 Salı gününe kadar geçen yıllar içinde Osmanlıların bu genç sultanı her ne kadar okumasına veya ilmî sohbetlerine ara vermiyorsa da artık onun uykularını kaçırın tek bir düşüncesi vardır: İstanbul'un fethi. Bu gaye uğruna o sabahlara kadar harita karşısında plânlar yapıyor, icabederse İstanbul civarlarına kadar uzanıp arazi üzerinde incelemelerde bulunuyordu. İşte Çanakkale Boğazı'nın tahkimi ve Bizans'a Karadeniz yoluyla gelecek yardımları önlemek üzere yapılan Boğazkesen-Rumeli Hisarı hep bu çalışmaların mahsulüdür.

Ve nihayet Osmanlı orduları Bizans surlarının önünde görüldüğü zaman Fatih'in bütün bir ilim ordusu da asırlar önce Peygamberimizin müjdelediği bu fethi mümkün kılan asker safları arasındadır, ve onların telkinleri iledir ki bu askerler bunca muhasaraları kolayca atlatan köhne Bizans surlarına yepyeni bir iman ve bambaşka bir kudretle saldırıyorlardı.

Daha 23 yaşında yani bugünün üniversite talebesi kadar genç iken Fatih ünvanı ile bu bin senelik saltanatın payitahtına girerken de ilim adamları ve hocaları gene onun yanında idiler. Bizanslı genç kızlar ellerinde çiçekler onları karşılamağa koşuyorlar ve yaşı başı dolayısıyla hükümdar zannettikleri Akşemseddin'in huzurunda eğiliyorlardı.

Akşemseddin :

— Bana değil, ona, Diyerek eliyle genç Fatih'i işaret ederken o hâlâ tevazuu elden bırakmıyor ve hocasının gönlünü hoş edecek sözler söylüyordu.

3 gün sonra Ayasofya'da ilk Cuma namazı kılınırken fethin kuvvet kadar bilim ve kültüre de muhtaç olduğunu bilen genç Fatih emrediyor, ve Ayasofya'nın Papaz odaları ile bil'ahere Zeyrek Medresesi ismini alan, Pantokrator Manastırı'ndaki odalarda Molla Hüsrev, Molla Zeyrek gibi büyük Türk âlimleri derslere başlıyorlar ve böylece bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin temeli atılmış oluyordu. Ve sonra evladı Fatihan akın akın aileleriyle İstanbul'a yerleşti-

yor ve Eyüp, Aksaray, Kirmastı, Karaman gibi Türk mahallelerle, minareleri, türbeleri, sebilleri, güvercin ve selvilerle Türk İstanbul doğuyordu.

Ancak bu muvakkat binalardaki öğretimi şanına lâıyk bulmayan Fatih bil'ahere kendi ismini alacak olan yerde 16 medreseli bir külliye o zamanki Avrupa'nın en büyük üniversitesini kuruyor ve bu arada gene Avrupa'nın en büyük bir hastanesine de yer veriyordu ki işte bu İstanbul'da Tıp öğretimi yapılan ilk fakültedir. Çünkü İslâmî geleneklere göre o çağlarda her hastane aynı zamanda bir öğretim kuruluşu idi.

ESKİ TÜRKLERDE ZİYAFET GELENEĞİ
VE
FATİH SULTAN MEHMED'İN OĞULLARI İÇİN YAPTIRDIĞI
SÜNNET DÜĞÜNÜ

Prof. Dr. Mehmet Kaplan
İ.Ü. Edebiyat Fakültesi
Yeni Türk Edebiyatı Kürsü Profesörü

Türk kültürü üzerinde derin ve sağlam fikirler ileri sürmüş olan Ziya Gökalp, hayatının son yıllarında, düşüncelerini sistemli olarak ortaya koyduğu meşhur *Türkçülüğün Esasları* adlı kitabında, İktisadî Türkçülük'ten bahsederken, eski Türklerde ziyafetin tuttuğu yer ve bunun sosyal mânası üzerinde dikkate şâyân sözler söyler.

Eski Türkler, Dede Korkut Kitabı'ndaki muhteşem tasvirlerde de görüldüğü üzere, ziyafet vermekten çok hoşlanırlar. Çeşitli vesilelerle vermiş oldukları ziyafetlerde «tepe gibi et yığarlar», «göl gibi kımızı sağdırırlar». Sadece ağırlamak istedikleri kimseleri değil, fakirleri de doyururlar.

Ziya Gökalp, doğru olan bu vâkıyı tesbit etmekle kalmaz, ondan Türklere has bir hayat felsefesi de çıkarır. Türkler yaşamaktan ve bir arada yaşamaktan hoşlanırlar. Onlara göre hayatın mânası kazanmak, yemek-içmek, beraberce mes'ut olmaktır. Gökalp bu fikrini şöyle özetliyor :

«Eski Türkler gayet güzel elbiseler giymeyi, leziz yemekler yemeği, hayatlarını ziyafetler ve düğünler arasında geçirmeyi severlerdi. Bunun için de hiç boş durmazlar, iktisadî faaliyetlerle uğraşarlardı. Çok kazanırlar, çok harcarlardı»¹⁾.

Daha sonra Türkler arasına sokulan «bir lokma, bir hırka»

1) *Türkçülüğün Esasları*, Bin Temel Eser, İst. 1970, s. 179.

felsefesi, dünyayı ve hayatı hakir görücü tavır, eski Türk ruhuna yabancıdır. Türklerin efsanevî atası olan Oğuz Kağan yaşama ihtirası ile doludur. Doğduğu zaman anasının sütünü bir kere emer, bir daha emmez. Çiğ et, çorba ve şarap ister. Bu yaşama arzusu onda cihangirlik ihtirasının biyolojik bir ifadesidir. Oğuz da Dede Korkut kahramanları gibi ziyafet vermekten ve etrafıyla beraber mes'ut olmaktan hoşlanır.

Çeşitli şekilleri olan bu ziyafetlerden biri de «yağma ziyafeti» dir. Yağma ziyafetinde Bey, davetlilerin karnını doyurduktan sonra, bütün malını etrafındakilere dağıtır. Eski Türk, fakirlikten korkmaz, çünkü malını dağıttıktan sonra tekrar kazanır. Onun için, değerli olan mal biriktirmek değil, kazanmak ve yedirmektir.

Ziya Gökalp, bahis konusu yazısında, bu noktaya da dikkati çekerek, Dede Korkut Kitabı'nda Salur Kazan'ın evini yağmalatması hikâyesini örnek veriyor :

«Salur Kazan'ın ziyafetinde, bütün Beylerle halk tamamiyle yiyip içtikten sonra, Salur Kazan zevcesinin elinden tutarak sarayından çıkardı, varı yoğu ne varsa yağma edilmesini davetlilerden rica ederdi. Bu suretle yağmaya uğrayan Salur Kazan, bir müddet sonra, yine Oğuz ilinin en zengin Beyi olurdu».

Ziya Gökalp, bundan da ders çıkararak, eski Türk geleneğine uyan bir sosyal düzen felsefesi öne sürüyor :

«Türkler, eskiden sahip oldukları bu iktisadî refaha gelecekte de kavuşmalıydılar. Hem de kazanılacak servetler, Salur Kazan'ın zenginliği gibi, umuma ait olmalıdır. Türkler, hürriyet ve istiklâli sevdikleri için, iştirakçi (komünist) olamazlar. Fakat, eşitliği sevdiklerinden dolayı, fertçi de kalamazlar. Türk kültürüne en uygun olan sistem solidarizm yani tesanütçülüktür. Ferdî mülkiyet, sosyal dayanışmaya yaradığı nisbette meşrudur. Sosyalistlerin ve komünistlerin ferdî mülkiyeti ilgaya teşebbüs etmeleri doğru değildir. Yalnız, sosyal dayanışmaya yaramayan ferdî mülkiyetler varsa, bunlar meşru sayılamaz. Bundan başka, mülkiyet yalnız ferdî olmak lâzım gelmez. Ferdî mülkiyet gibi, sosyal mülkiyet de olmalıdır. Cemiyetin bir fedakârlığı veya zahmeti neticesinde husule gelen ve fertlerin hiç bir amelinden hasıl olmayan fazla kârlar cemiyete aittir»¹⁾.

1) *Türkçülüğün Esasları*, Bin Temel Eser Serisi, İst. 1970, s. 180.

İnsanların başkalarına yardım etmek için kazanması fikri, Yunus Emre'de de vardır. Gayesi yaşamaktan ziyade, Tanrı'ya kavuşmak olan Yunus, yardım ve fedakârlığı ruh temizliğinin en mühim vasıtalarından biri sayar :

Duruş kazan yi yidür bir gönül ele getir
Yüz ka'beden yeğrekdür bir gönül ziyareti¹⁾

Bu beytin mânası Ziya Gökalp'ın söylediklerine çok yakındır. Burada «kazanmak, yemek ve yedirmek» den maksat, «bir gönül ele getirmek»dir. Yani insan sevgisidir. Yunus, «gönül ziyareti» ni, yüz kere Kâbe'ye gitmekten daha «yeğrek» buluyor. Yunus, eski Türk örf ve âdetlerinin mânasını daha da derinleştirmiştir. «Yağma olsun» redifli şiiri bu bakımdan son derece dikkate şâyândır :

Canlar canını buldum bu cânım yağma olsun
Assı ziyandan geçdüm dükkânım yağma olsun
Ben benliğümden geçdüm gözüm hicabım açdum
Dost vashna irişdüm gümânım yağma olsun
Benden benligum gitdi hep mülkümi dost dutdı
Alan viren dost oldı lisanum yağma olsun
Taallukdan üzişdüm ol dostdan yana uçdum
Işk divânına düşdüm divânım yağma olsun
İkilikden usandum birlik hanına kandum
Derdi şarabın içdüm dermânım yağma olsun
Varlık çün sefer kıldı dost andan bize geldi
Vıran gönül nur toldı cihânım yağma olsun
Geçdüm bitmez sağıncdan usandum yaz u kışdan
Bostanlar başın buldum bostânım yağma olsun
Yunus ne hoş dimişsün bal u şeker yimişsün
Ballar balını buldum kovanım yağma olsun²⁾.

Bu şiirde Yunus Emre'nin eski bir Türk örf ve âdetine nasıl yeni ve derin bir mâna verdiği açıkça görülüyor. Burada hayatın mânası, nefsi için kazanmak ve yemek-içmek değil, Tanrı'ya ulaş-

1) A. Gölpınarlı, *Yunus Emre Divanı*, İst. 1943, s. 136.

2) aynı eser, s. 259.

mak için her şeyi feda etmek şekline giriyor. İslâmî devirde Türk halkı bu fikirleri, konu komsuya yardım, iyilik, misafirperverlik ilh... tarzında pratik hale getirmiştir. Hangi şekilde uygulanırsa uygulansın, «iyilik» kendi nefsinin aşma, başkalarını sevme demektir.

Eski tarih kitapları ile surnâmelerde, eski Türk geleneklerini başka şekillerde devam ettiren Osmanlı padişahlarının verdiği ziyafetlerden sık sık bahsedilir. Bunlar arasında Âşık Paşazâde'nin tasvir ettiği Fâtih Sultan Mehmed'e ait bir ziyafet, tatbik edilen mânalı hiyerarşi ile dikkati çeker. İstanbul'u aldıktan sonra Belgrat'ı muhasara eden Fâtih, bazı ordu kumandanlarının ihaneti yüzünden maksadına ulaşamaz. Edirne'ye döner. Bundan doğan kederi defetmek için, oğullarını sünnet ettirir ve bu münasebetle büyük bir ziyafet verir. Bu ziyafette bulunan Âşıkpaşazâde, onu şöyle anlatır:

«O vakit Sultan Bayezit, Amasya'da idi. Onu getirtti. Mustafa Çelebi dahi o vakit Manisa'da idi. Onu dahi getirtti. Bunları Edirne'ye götürdüler. Düğüne başlandı. Etrafa ağırlıklarla davetçiler gönderildi. Bütün sancak beğleri ve her şehrin uluları ve ileri gelenleri geldiler. Edirne'nin çevresine konup doldular. Nice günlük yollar düğüncülerle dolmuştu. İzin oldu. Padişahın otakları ve çadırlarını Ada'ya kurdular. Padişah dahi devletle Ada'ya geçip oturdu. Haber oldu: Her tarafın halkı tayfa tayfa, vakitli vakti ile geldiler. Önce ulemâ davet olundu. Padişah dahi gelip devletle geçti, devlet tahtına oturdu. Sağ tarafına fâzıl kişilerden Mevlânâ Fahreddin oturdu. Solunda Mevlânâ Tûsî oturdu. Karşısında Mevlânâ Şükrullah oturdu. Onun yanına Hızır Beğ Çelebi oturdu.

Emrolundu: Hâfızlar Kur'ân-ı Kerîm okudular. Bu oturan ulemâ bu okunan âyetlerin tefsirini yaptılar. İlmî sohbetler olundu. Ondandan sonra izin verildi. Edibler güzel medihler ve gazeller okudular. Padişaha lââyık konuşmalar yapıldı. Ondandan sonra izin olundu: Sofralar kuruldu. Nimetler yenildi. Yemekten sonra yine edebiyatçılar okudular. Ondandan sonra Kur'ân okundu. Ondandan sonra izin oldu: Şekerli şeyler getirdiler. Her ilim ehlinin önüne sini koydular. Bu ulemânın hizmetkârları futalar doldurdular. Ben dahi bir futa doldurdum. Hizmetkârıma verdim. Ondandan sonra padişah bu gelen hürmete lââyık kişilere ihsanlarda bulundu, hil'atler giydirdi. Niceleri fakir geldi, zengin gitti. Bu padişahın devlet günlerinde ve kutlu saltanatında hoş zaman geçirdiler.

Ondan sonra ikinci gün fukara tayfası davet olundu. Onlara dahi gereği gibi hürmet olundu. Padişahın ihsanları bunlara dahi mikdarlı mikdarınca yetiştii. Bunlar dahi fukara kanunu üzerine saygılarını gösterdiler. Padişaha gayet hoş geldi.

Üçüncü günü beğler davet olundu. Bunlara dahi padişah kanunu nasılsa öyle yapıldı. Konuşuldu, içildi. Bir nice günlük yollardan atlar seğirttiler. Çok ödülleri verdiler. Elhâsıl bu seğirten atlardan hiç birini mahrum bırakmadılar. Onun için ki her padişah yaptığı toplantıyı kendi değerini göstermek için yapar ki ululuğunu görelere. Bu padişah dahi ululuğunu tamam, eksiksiz gösterdi. Bilginler, dervişler ve başkaları hep noşnut gittiler»¹⁾.

Burada birinci gün ulemânın, ikinci gün fukaranın, üçüncü gün beğlerin davet edilmeleri, ziyafetin kendisinden büyük bir mâna taşır. Ziyafet, ağırlamak ve değerlendirmek olduğuna göre, burada Fâtih'in sosyal tabaka ve zümreler karşısında aldığı tavır, kendisini açıkça göstermektedir. Onun nazarında toplum içinde itibar edilmesi gereken birinci sınıf, âlimler, ikinci sınıf fakir halktır. İdareci sınıf, ordu ve beyler en sonra gelir.

Türk tarihinde duygular ve düşünceler, mücerret olmaktan ziyade, müşahhas olarak, hareket ve davranışlarla ifade olunmuşlardır. Bunlar ilk bakışta alelâde hâdiseler gibi görünürler. Fakat üzerlerinde düşünülürse, onlardan her birinin bir fikre, bir değer hükmüne dayandığı görülür. Bundan dolayı, Türk tarihini anlamak için, Ziya Gökalp'ın yaptığı nev'iden tefsir ve yorumlara büyük ihtiyaç vardır. *Bu kısa tahlil gösteriyor ki, ziyafet sadece yeme-içmeden ibaret değildir. O, bir «yaşayış tarzı»nın, bir «hayat» ve «toplum» görüşünün ifadesidir. Örf ve âdetler mânalarını kaybettikten sonra, onları diriltmek isteyenler, her şeyden önce, onların millî, dinî ve içtimâî mânalarını bulmalı ve çağa uygun şekiller yaratmasını bilmelidirler.*

1) *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, Bin Temel Eser Serisi, İst. 1970, s. 164-166.

TIP KURULUŞLARI

Dr. Feridun Frik

Türk Tıp Tarihi Kurumu Üyesi

Tıp tarihinde önemli bazı kuruluşlar, belgelere dayanılarak, bazıları da hadiseler ışığında değerlendirilerek anılmaktadır.

Aşamalar öncesine ait belgeleri araştırmak ve bilgileri geliştirmek tarih konuları ile ilgilenenlerin güç görevi olmuş, bu arada çalışmalar derinleştirildikçe çeşitli tartışmalar yapılmıştır.

Tıp tarihindeki bazı problemlere örnek olamaz ama, genel olarak belgesiz bilgilerden oluşu bakımından Âdem ile Havvâ efsanesi hiç bir belgeye dayanmaz, ama toplum inancı sarsılmamıştır.

Tıp kuruluşlarının tarihleri ve başlangıç devrelerinin değerlendirilmesi ise aksi sabit olmadıkça ve iddialar mâsum oldukça yaşar.

Salerno ekolü, 1015'de kurulmuş, fakat 1230'da diploma verildiği kaydedilmiştir. Bologna 1150'de kurulmuş, ama 13-16. yüzyıllarda hukuk santrii olmuştur.

Montpellier, 1173'de kurulmuş, ve önce Arap tıp öğretimine başlanmış iken 1289'da yüksek öğretim gerçekleştirilmiştir.

Padua, 1222'de kurulduğu halde 1250'de tıp yüksek öğretimine geçilmiştir.

Daha yakınlara geldikçe Sorbonne (Paris) 1253'de kurulmuştur, fakat üniversite halini alışı 1884'dedir.

Charité (Berlin) 1785'de kurulmuşsa da tıp klinikleri daha sonraları başlamıştır.

500'cü yılını idrak ettiğimiz Fatih Darüşşifası 1470'de kurulmuştur, bu tarihte tıp öğretimi yapılıp yapılmadığı tartışılabilir. Ama Süleymaniye külliyesi (1555) bünyesinde tıp öğretimi belgelere dayandığı için, Fatih ve emsalinin (Edirne v.b.), devamı ve gelişmesi olarak da kabul etsek, bir başlangıç olarak kutlamak, aksi sabit olmadıkça, geçerlidir.

II. Sultan Mahmut
(1808 - 1839)

Modern Tibbiyemizin Kurucusu.

TÜRK İSTANBUL'DA TIP ÖĞRETİMİ

Prof. Dr. Bedi N. ŞEHSUVAROĞLU
İstanbul Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsü Profesörü

Bütün bir antik çağ boyunca hatta orta çağın başlarında dünyada tıp öğretimi kişisel yani usta-çırak şeklindedir, ve bu gelenek sonraki yüzyıllarda da yer yer ve zaman zaman devam etmiştir. Buna rağmen M.Ö. III. yüzyıldan itibaren Eski Mısır'da İskenderiye'de müesseseleşmeye başlayan öğretim ve bu arada Tıp öğretimi Antakya, Urfa-Edessa ve Condi Şapur gibi etapları aşttıktan sonra İslâm dünyasında medrese gibi ve çağı için çok ilmi bir merhaleye ulaşıyor.

Ancak bütün bu tekâmülüne rağmen medrese öğretimi de kişisel öğretim ile müesseseleşmiş öğretim arasında bir adımdır. Çünkü malûmdur ki medreselerden mezun olanlara verilen ruûs-diploma o müessese adına değil, o kürsüdeki şahıs adına verilirdi. Bu sebepledir ki, yakın zamanlara kadar İslâm ve Türk dünyasında yetişenlerin hangi kuruluşta değil, kimin yanında yetiştiğinden söz edilirdi. Buna rağmen bütün dünyada olduğu gibi Türk-İslâm dünyasında da örgütlenmiş bilimsel öğrenim üç safha geçirmiştir ki bunlara biz medrese-collége, yüksek okul ve fakülte devri diyebiliriz. Onun için İstanbul'daki Tıp öğretimini incelerken de bu devreleri göz önünde tutmak gerekir :

I— *Medrese devri* :

29 Mayıs 1453 Salı günü İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet, 1 Haziran günü Ayasofya'da Cuma namazı kılmıştı.

İşte daha o gün İstanbul Üniversitesi'nin temeli atıldı ve Ayasofya yanındaki papaz odalarında Fatih'in öğretmeni *Molla Hüsrev*, *Zeyrek*'teki -şimdiki Atatürk Bulvarı- *Pantokrator Manastırı*'nda da *Molla Zeyrek* hemen derslere başladılar. Lâkin ancak 17 sene sonradır ki, bu kuruluşlar kendi esas binalarına kavuştular ki buna da *Fatih Külliyesi* diyoruz.

Fatih külliyesi, bugünkü deyimle site üniversiter, Fatih camii etrafında kurulan tetimme ve sahn yani lise ve yüksek okul olarak sekizerden 16 medreseden ve ayrıca imâret, ta'bhâne-dinlenme yeri, aşhane, darüşşifahastane, hamam, ilk mektep ve kütüphaneden ibaretti. Uzun asırlardır şark ve garp kaynaklarının açıkca belirttiklerine göre¹ islâmlarda hastane aynı zamanda bir okul, öğretim yeridir. Demek ki İstanbul'da ilk tıbbiye 1470 de kurulmuştur. Her ne kadar Fatih Külliyesi'nin büyük vakfiyesinde burada okunan aklı ilimler, yani matematik, biyoloji, felsefe gibi dersler arasında tıbbın da bulunduğunu gösterir bir kayıt yoksa da İstanbul'daki Tıp Öğretiminin, daha doğrusu İstanbul Tıp Fakültesi'nin, başlangıcının bu darüşşifaya bağlanması yerindedir. Zira, bir ana kanun diyebileceğimiz büyük vakfiyede(*) sözü uzatmamak için bazı konuların ayrıca işleneceği, yani bugünkü terimle yönetmelik yapılacağı söylenmektedir(**). İşte böyle bir yönetmelik olan ve Topkapı Sarayı arşivlerinde 3882 no. ile kayıtlı olan küçük vakfiyede(***) darüşşifada tıp talebeleri için odalar bulunduğu bildirildiği gibi, *Evliya Çelebi* de bu hastahane de bir dersâm, yani bir idareci öğretmen bulunduğunu kaydediyor.

Bu sebepledir ki, tetimme medreselerinde mukaddemât-ı ulûmu, yani orta mektep ve lise tahsilini ikmal eden talebelerden bir çoğu sahn medreselerine yani yüksek tahsilin bir çok dallarına ayrılırken, bazıları da darüşşifada tıp tahsiline başladılar. Bu gibi talebeler Fatih Darüşşifa'sında pratik olarak yetiştikleri gibi, oradaki hekimlerin nazari bilgilerinden de faydalanırlar ve icabında medrese kütüphanelerindeki Arapça, Farsça veya Türkçe tıp klâsiklerinden istifade ederlerdi. Bu da Fatih'in özel kütüphanesinden çıkararak Fatih Külliyesi kütüphanelerine bağışladığı yüzlerce kitap arasında müteaddit tıp kitabının bulunması sabittir. Unutmamalıdır ki o tarihlerde meşhur Paris Tıp Fakültesi Kitaplığı'nda ancak altı eser vardı.

II— Yüksek Okul devresi :

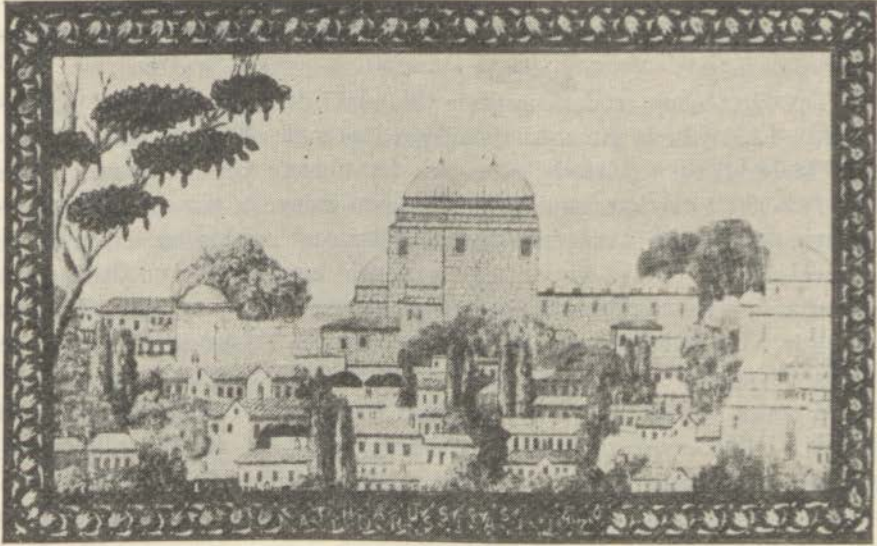
1— *Askerî Tıbbiye-Mektebi Tıbbiye-i Şâhane*; ancak Fatih Darüşşifası ile sonraki asırda, 1555 de kurulan Süleymaniye Tıp Medresesi'nde hatta diğer şehirlerdeki hastanelerimizde yetişen hekimler kısmen de olsa imparatorluğun hekim ihtiyacını karşılıyorsa da artık benzeri çağdaş kuruluşlara

(*) Fatih Mehmet II Vakfiyeleri: Vakıflar Umum Müdürlüğü Yayını, Türk Vakfiyeleri No: 1 Ankara 1938. Sahife: 46.

(**) Aynı eser: sahife: 46.

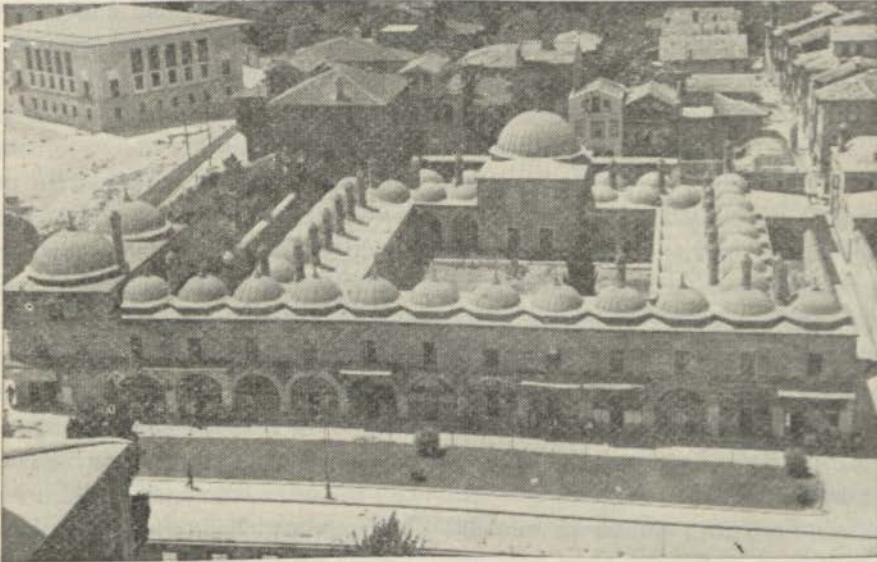
(***) Topkapı Sarayı Müzesi Arşivlerindeki 3882 No.'lu Türkçe Vakfiye Sureti Vakfiye-i Ebul Feth Sultan Mehmet Han.

1470

Fatih Darüſſifası.

1555

Süleymaniye Tıp Medresesi.

nazaran oldukça geri kalmış olan bu müesseselerin yeniden ele alınmaları gerekiyordu.

Tıp öğretiminin modernizasyonu yolundaki ilk adım Selim III devrinde 1805/1220 yılında atılmıştır. Filhakika Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi (1774-1834) nin teşvikleri ile modern bir tıbhane kurmak isteyen Selim III (1789-1807) devrin taassub ve mukavemeti dolayısıyla buna muvaffak olamamışsa da 1805 de Kuruçeşme'de yalnız Rum tab'ası için bir üniversite ve bu meyanda bir tıbbiye kurulmasına müsaade etmiştir. Başına da Buğdan Voyvodası'nın kardeşi Dimitraško Bey getirilmiştir ki, bu zat 1812 de idam edilmiştir. Gayesi ilk fırsatta Sakızağacı (Bahriye) Hastanesinde müslüman tab'ası için ayrıca bir tıbhane açmaktı. Fakat 1820/1236 Rum isyanı kısa zaman sonra Kuruçeşme Üniversitesi'nin kapanmasına ve Kabakçı isyanı da Selim III'ün evvelâ tahtına ve ertesine de canına mal oldu. Buna rağmen Sultan Mahmut II (1808-1839) devrinde ve bilhassa Yeniçeriliğin lâğvından sonra kurulan yeni orduya (Asakiri-i Mansure-i Muhammediye) ye hekim yetiştirmek için Mustafa Behçet Efendi üçüncü Hekimbaşılığı esnasında 13. 1. 1827 (22 Cemaziül Evvel 1242) de bu hükümdara da bir başka takrir vererek yeni bir tıp mektebi kurulmasını bir kere daha tavsiye etmiştir:

«..... Sunufı asakiri cihaddiyyenin neferatı hasta ve mecruhlarına sefer ve hazarda kanunu tıbbî üzere bakılmak ve timar ve tedavi olunmak vaci-beden idüğü zahir ve iyan ise de asitanei aliyyede bulunan İslâm etibbasının ekserisi tıbbî kadîm usulü üzere iştigal ve tıbbî cedit usulile çendan muarefeleri olmayıp tabip itlakına salih olan kimesne ise mutlaka usuli kadîm ve usuli cedit malûmatını cami olarak baktığı hastalara işbu iki usuli nizamdan müstenbat malûmatını icra eylemek şeraiti eshabı ukuli selime ve erbabı ârayı müstakimeye vazih ve iyan olduğu ve usuli cedide üzere tahsili fen ve hazakat ise bieyyiveçhinkân (ne suretle olursa olsun) lisanı ecnebi tahsiline mevkuf ve muhtaç bulunduğu varestei kaydü beyan olub asitanei aliyyede şurutuna riayet şartile bir mustakil Darül-tıbbî âmire inşa buyurulup hazik muallimler vasıtasile kadîm ve hâdis fûnunu tıbbiyyeye talim olunsa bitevfikihi taalâ birkaç sene zarfında Asakiri Mansurei Muhammediyye tertiplerine keferetibbasti istihdamından istiğna hasıl olup ehli islâmdan çent sene zarfında âlim ve hazik tabib ve cerrah husule geleceği varestei kayıt ve beyandır... Bir nefer hace ve iki nefer muallim münasip mahiyelerile tayin ve tahsis buyurulup hace olan kimesne daima ehli islâmdan bulunmak ve iki nefer muallim mümkün olduğu taktirde ehli islâmdan olmadığı surette milleti ahardan intihap ve tahsis olunup hace olan kimesne şakirdanın bir miktarına sarf ve nahv ve imlâ ve kitabet ve ecza ve nebatatın esamisini ve ilel ve emrazın

muallimler vasıtasile kadim ve hâdis fûnunu tibbiyeye talim olunsa bitevfi-evkati haliyede usuli diniye ve akaitlerini tashih zımnında ilmihal ve Birgivi risalesi talim ede.

İkinci muallim olan kimesne Franca lisanının sarf ve nahvını ve evkati haliyede cerrahlık ameliyatını talim eyleye. Diğer muallim dahi oldukça lisanına aşinalık kesbeyleyen erbabı istidada kâğıt ve sayfada mersum teşrih eşkâlini ve mukaddematı fûnunu tibbiyei, lisanı ecnebî üzere, talim eyleye. Ve bu güruhdan müstait olanlar mücerret ameliyat tahsili zımnında bilintihap hastahaneye sevk olunup tubba müstait olanlar tabiplik ve cerrahlığa kabiliyetli olanlar cerrahlık ameliyatını meşk ve talim eyleyeler....»

Nihayet Yeniçerilerden boş kalan Şehzadebaşı'ndaki Acemi Oğlanlar Kışlası yanındaki *Tulumbacıbaşı Konağı*'nda 14 Mart 1827 (15 Şaban 1242) Çarşamba günü *Tıphane ve Cerrahhanei Âmire* kuruldu.

Beyoğlu Zükûr Hastanesi'nin Kuledibi'ne nakli sırasında, bodrumlar temizlettirilirken, Op. Dr. Asil Mukbil Atakam tarafından bulunarak İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü'ne gönderilen bir mermer levhada :

Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi
Tıp Medresesi bani-i muhteremi
1242

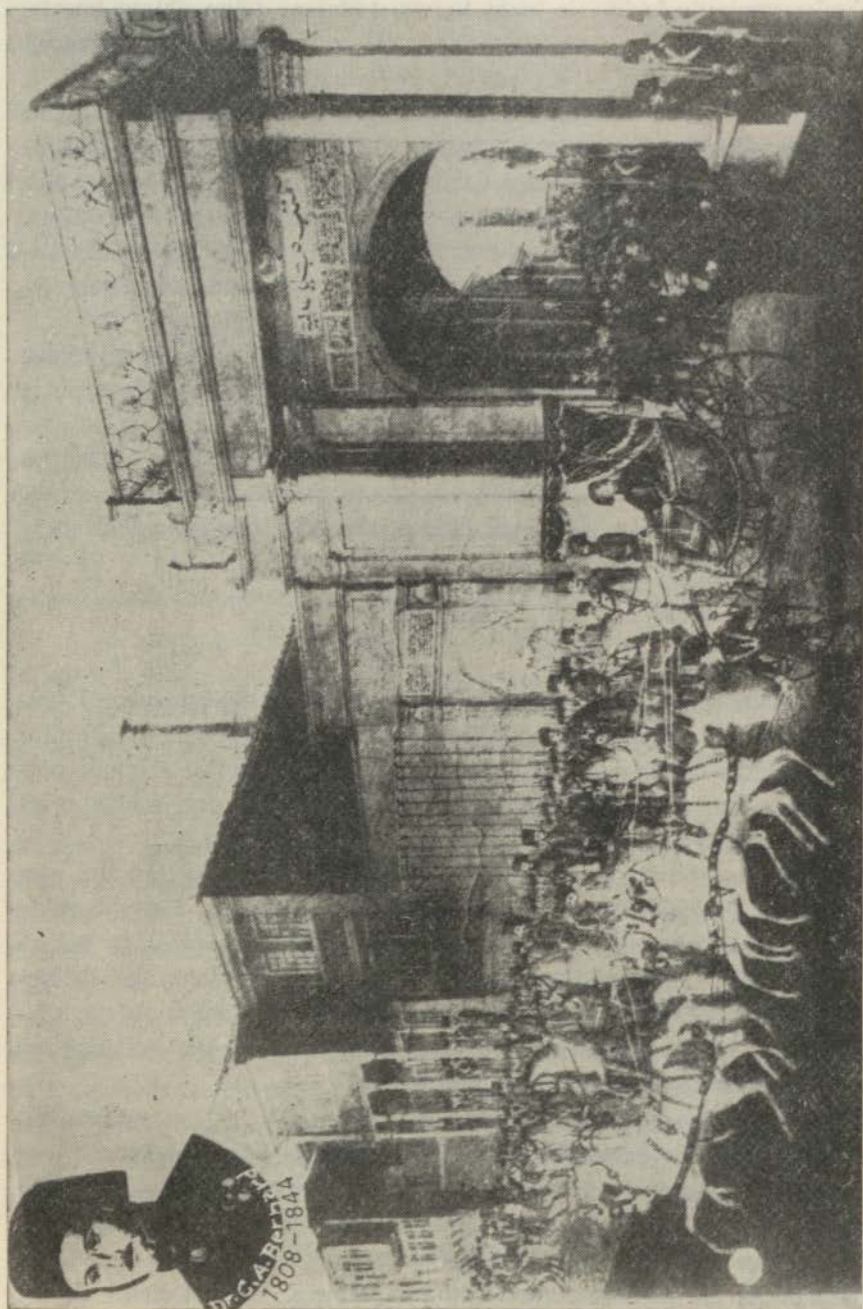
dendiğine göre bu yeni tibbiyede başlangıçta Fatih ve Süleymaniye Tıbbiyeleri gibi bir medrese olarak kurulmuştur. Esasen *Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye* eseri de başlangıçta derslerde, diğer medreseler misali, hasırlar üzerinde oturulduğunu kaydetmektedir. Hatta bir müddet teşrih dersi dahi kadavra yerine modeller üzerinde verilmiştir.

Bu okulda üst katta Tıphane, altta ise Cerrahhane öğrencileri ayrı ayrı okurlardı. Okul, gündüzlü ve öğretim süresi Tıphane'de 5, Cerrahhane'de ise 3 sene idi. Tıphane'nin ilk Nazırı-müdürü Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi idi. Mustafa Behçet Efendi'nin kardeşi Abdülhak Molla, Mısırlı Hekim Ahmet Efendi, bilâhère Mehmet Necati ismile Müslüman olduğu söylenen Macarlı Hekim, Müneccimbaşı Osman Saip Efendi, Dr. İstefanaki ve Boğos Efendi'ler de öğretim kadrosunda idiler.

O devrin geleneğine uyarak ilk evvelâ okulun 5 inci yani bugünkü tâbirle 1 inci sınıfı, ve müteakiben sene besene diğer sınıflar açılmıştır.

Bu tarihte, evvelce de söylediğimiz gibi, okul yatılı değildi ve mektebe revacı arttırmak üzere giriş imtihanı bile yapılmazdı. Sınıf geçme de imtihanla olmayıp sene içindeki müzakerelerde hocaların yetiştigiğine kanaat getirdiği talebeler üst sınıflara alınır ve onların yerine de namzet olarak devam

1838
Tıbbiye Galatasaray'da.

edenler kabul edilirdi. Mamafih Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye eserinin verdiği bu malûmat tevsike muhtaçtır.

Fakat zamanla Tulumbacıbaşı konağı gittikçe artan talebe ihtiyacına cevap veremediğinden evvelâ Cerrahhane 1831 (5 Şaban 1247) de Topkapı Sarayı sahillerinde *Değirmenkapı* denen yerde sur haricinde kalan ve 3 koğuştan ibaret olan *Hastalar Odası*'na taşındı, ve başına da Osman Sabit Efendi getirildi.

Bilâhere Tulumbacıbaşı konağı da Mansure hazinesince yani askerî idarece bir şahsa satıldığından 1836 (Evasıtı Muharrem 1252) de Tıbbiye de saray içindeki yani *Gülhane*'deki *Otlukçu Kışlası*'na taşındı ki, buna boyasına atfen *Kırmızı Kışla* da denir. Bu bina bilâhere *Gülhane Hastanesi* olan binanın ön kısmıdır. Ancak ağabeyi M. Behçet Efendi'nin ölümü ile okulun başına getirilen Abdülhak Molla'nın verdiği bir taktirle o tarihte memur, hoca, muallim ve talebe bütün mevcudu 139 nefer olan Tıphane ile 107 mevcutlu Cerrahhane aynı senenin Şaban ayı başlarında bu binada yeniden birleştiler. Bu tarihten itibaren her iki okul da yatılı oldu. Fakat aynı binada olmakla beraber Tıphane ve Cerrahhane'nin dersleri gene ayrı ayrı veriliyordu, ve Tıbbiye'de öğretim İtalyanca, Cerrahhane'de ise Türkçe idi. Fakat Tıphane ve Cerrahhane-i Âmire iki sene sonra 1838/1254 de bu sefer de *Galatasaray*'daki eski *Enderun Ağaları Mektebi* binasına bugünkü Galatasaray Lisesi'nin olduğu yere taşındı ve *Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhane* ismini aldı. Viyana'dan getirilen Dr. C.A. Bernard (1808-1844) de Muallimi Evvel olarak mektebin ve derslerin yeniden tanzim ve tensikine memur edildi. Böylece *Boerhaave*, *van Swieten*, *Baron von Stoerck* gibi garbın değerli hekim ve hocalarının bu çalışkan ve enerjik talebesi tıbbın bütün yeniliklerini memleketimize getirecektir. Ayrıca Dr. Stephane, Dr. Bernard'ın muavinliğine, Hekimbaşı Abdülhak Molla da *Tıbbiye Nezaretî*'ne getirildi.

Mektebin yeni baştan açılışında bizzat bulunan Sultan Mahmut II bir konuşma yaptı. Bu açılışta Sultan Mahmut özet olarak şunları söylemişti:

«..... Burada Tıp bilimini Fransızca olarak okuyacaksınız. Şimdilik bir çok eksikleriniz ve zorluklarınız varsa da onların da kısa zamanda giderileceğini umar ve dilerim. Bizler bir taraftan bilgili hekimler yetiştirip orduda ve memleket içinde gerekli görevlerde kullanırken bir taraftan da tıp dilini Türkçeleştirmeğe ve gerekli kitapları kendi dilimizde yazmağa gayret etmeliyiz. Hekim olarak yabancı ülkelerden ne idiğü belirsiz bir takım kişilerin yurda gelmesinden ve şuraya, buraya sokulmasından hoşnut ve razı değilim...»

Onun ölümü üzerine Sultan Abdülmecit (1839-1861) de Tıbbiye'ye

alâka gösterdi. Hatta bir kaç sene bitirme imtihanlarında bile bulundu. Ve 1839 dan sonra Dr. Bernard ve arkadaşlarının gayretlerle Tıbbiye'de nazârî öğretim terkedilerek klinik ve poliklinik dersleri, diseksiyon hatta otopsi çalışmaları başladı. Okul zengin laboratuvarlara, güzel bir botanik bahçesine, bir kütüphaneye hattâ matbaaya sahip oldu.

Artık Tıbbiyemizin öğretim dili Fransızcadır. Hatta talebeye Lâtince dahi öğretilmektedir. Bu sebeple Fransızcası dersleri takibe yetmeyen tıp öğrencileri eski Cerrahhane mensupları *Cerrah sınıfına* ayrılmış ve ayrıca gene 1839 da bir de *Eczacı sınıfı* ihdas edilmiştir ki her ikisinin de öğretim programları ve öğretim süreleri Tıbbiye'den farklıdır.

Modern Tıbbiyemizin hakikî kurucusu olan Dr. Bernard, bir taraftan idarî işlerle uğraştığı gibi bir taraftan da *Emrazı Dahiliye ve Seririyatı Dahiliye ve Hariciye* derslerini veriyor ve kitap yazıyordu. Kendisi aynı zamanda Avusturya Hastanesi hekimi de olduğundan klinik derslerini hasta başında verdiği gibi, normal ve patolojik anatomi için de oradaki ölülerden faydalanmıştır. Böylece Tıbbiyemizde ilk olarak diseksiyon ve otopsi yapılmaya başlanmıştır. 1842/1258 de de mektebe bir klinik açılarak öğretim bakımından mühim ve nadir vak'alar yatırılmıştır. Ayrıca birer fizik ve kimya laboratuvarı, Kemikahane ve Fizikahane bir nebatat bahçesi ile 1837/1253 de de zengin bir kütüphane kurulmuştur. Her ne kadar, Tıphane-i Âmire orduya müslüman hekim yetiştirmek için kurulmuşsa da Sultan Abdülmecit zamanında, 1839 tarihinde Tanzimat'ın ilânı ile tab'a arasında eşitlik kabul edildiğinden 1841/1257 den itibaren azınlıklar da Tıbbiye'ye kabul edilmeğe başlanmıştır. Fakat Museviler ancak 1859/1276 dan itibaren alınmışlardır.

İlk olarak Sultan Mahmut II zamanında 1839/1254 de Avrupa'ya talebe gönderilmesine karar verilirse de muteassıb halkın bu fikri hoş karşılamaması üzerine vazgeçilir. Ancak 1847/1263 dedir ki, ilk defa Tıbbiye Nazırı olan Cerrah İsmail Paşa (1806-1880) bir Türk, bir hristiyan, bir Rum ve bir Ermeni olmak üzere 4 talebeyi Viyana'ya gönderdi ki, bunlardan biri bilâhère Karantina Nazırı olan Musa Arif Bey (? -1895) dir.

İşte bu gençlerin ve müteakiben gönderilen talebelerimizin muvaffakiyetleri neticesidir ki, 1847 den itibaren Tıbbiye-i Şâhane, Avrupalılarca fakülte olarak itibar edilmiştir. Esasen hekimlerimizin doktora imtihanı vererek doktor ünvanı almaları da ilk olarak Galatasaray'da başlar. Hatta 1843/1259 da bizzat Abdülmecit ve diğer devlet büyükleri huzurunda yapılan bir imtihanla 67 talebeye ilk olarak doktorluk payesi verilmiş ve hükümdar muvaffakiyet derecelerine göre bunların 12'sine albaylık ve yarbay-

lık, 31'ine binbaşılık, 15'ine yüzbaşılık vermiştir. Fakülte tâbiri icrayı tababete icazet manasına alınır, o halde Tıbbiyemizin daha 1843 de bu ismi alması yerindedir. Ancak mektep Beyoğlu'nda olduğu gibi, İstanbul'daki doktorların çoğu da Galata ve Beyoğlu'nda oturduklarından İstanbul havalsinde vakitsiz tabib ve cerrah celbine muhtaç olanlar güçlük çekerlerdi. Bu sebeble merkezî bir durumda olan Bayezid'deki Simkeşhane karşısındaki eczacı dükkânı tabiblere nöbet mahalli tahsis edildi. Ve 1845/1261 den itibaren Mektebi Tıbbiyeden seçilen 10 doktor ile 2 cerrah geceleri sabaha kadar orada nöbet beklemek üzere tayin olundu. Bunların ek ücretleri ile fukara ve muhtacın için meccanen verilecek ilâç paralarının her ay maliye hazinesinden ödenmesi ve kudreti olmayan hastalardan para istenilmemesi irâde buyuruldu.

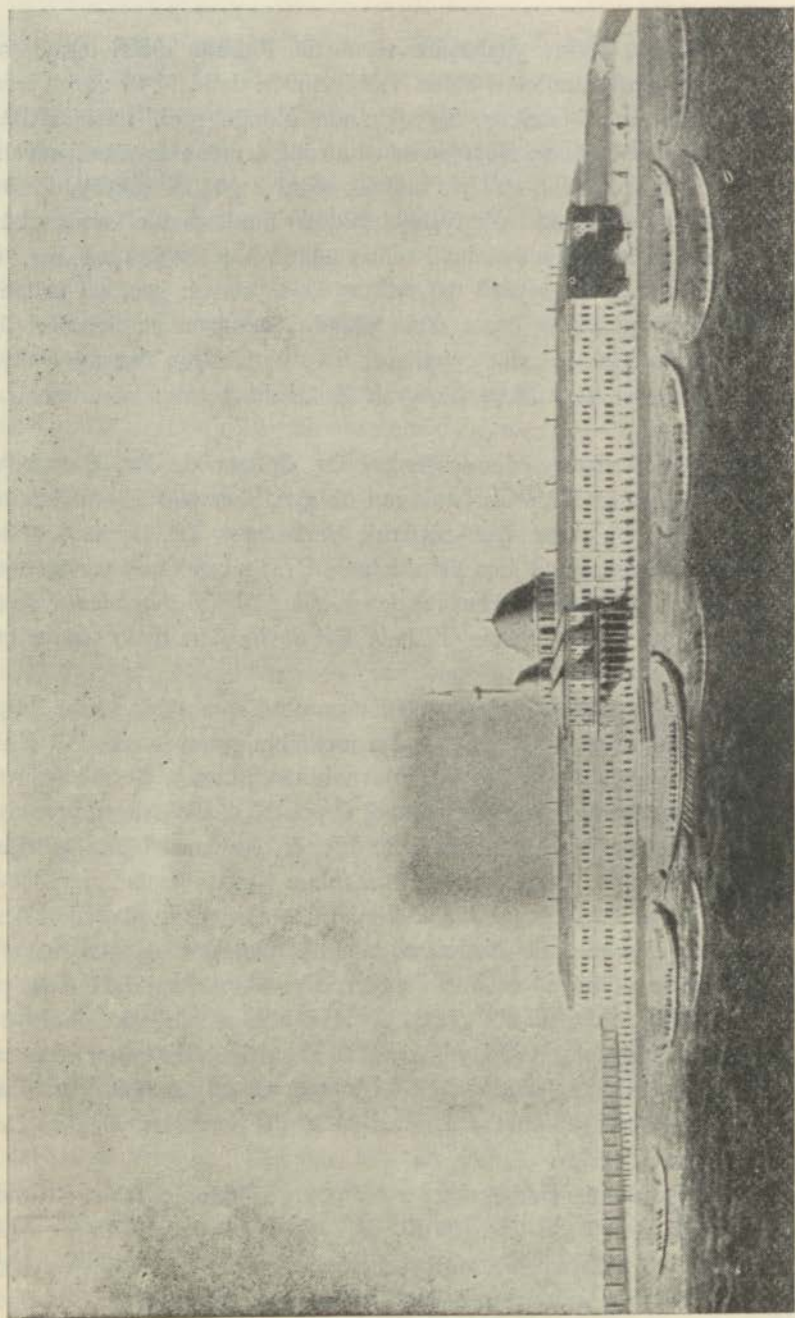
Bilâhère gene Avusturya'dan çağırılan Dr. Spitzer de Dr. Bernard'a yardımcı olmuştur. 1841/1257 den itibaren tıbbiyede ilk olarak ölü üzerinde teşrih dersi veren bu zattır. Bir şanssızlık eseri olarak Dr. Bernard 1844 senesinde daha pek genç yaşta iken vefat edince Dr. Spitzer onun yerine muallim-i evvel olmuştur. 1845 de Harbiye'de olduğu gibi *Tıbbiye İdadisi* de 5 sınıf olarak ayrılmış ve Tıbbiye'nin *Yüksek Tahsil Sınıfları* da 6 seneye çıkarılmıştır.

1849 da *Tıbbiye-i Şâhane* meşhur *Galatasaray Yangını*'nda yanar, böylece bir çok öğretim araçları, kitaplar, hatta mektebin resmî evrakı kül olur. Tıbbiye bu sefer *Halıcıoğlu*'na bir zamanlar Mühendishane-i Berri-i Hümayun olan eski *Humbarahane*'ye yani Birinci Topçu Kışlası'na taşınır, ve aynı sene Botanik hocası ve Hekimbaşı Salih Efendi okul nazırlığına getirilir.

1865 Kolera salgını esnasında Humbarahane Kışlası hastahaneye çevrilince Askerî Tıbbiye bu sefer *Hasköy'e Gergeroğlu Konağı*'na göç eder. Ancak bu yerleşme iki sene dahi sürmez ve salgının bitmesine rağmen mektep tekrar Halıcıoğlu'na dönmez ve 1866 da Sirkeci'ye *Demirkapı*'daki *Kışla*'ya nakledilir. Ve 1867 de de burada ayrıca bir sivil tıbbiye *Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye* kurulur. Tıbbiyeler 1874 yılına kadar Demirkapı'da kalır; ve o tarihte yeniden tamir edilen *Galatasaray*'daki binaya taşınırlar. Fakat iki sene sonra burada Galatasaray Sultanisi açılınca 1876 da tıbbiyeler yeniden *Demirkapı Kışlası*'na dönerler.

Bu nakiller esnasında dahi mektepte bir çok yenilikler görülür. Bu meydana Ocak 1887/1305 de bir *Darülkelp Tedavihanesi* yani *Kuduz Müessesesi* kuruldu. Bu tarihten iki sene evvel Pastör kuduz aşısını tatbika başladığı zaman kurulacak müesseseye, Pastör Enstitüsü için, Sultan Abdülhamid de 1.000 altın ve ayrıca Pastör'e verilmek üzere bir Mecidî nişanı gön-

1849
Tıbbiye Halcıoğlu'nda

dermişti. Bu hediyeleri götüren heyete Tıbbiye-i Şâhane Dahiliye Muallimi Dr. Zoiros Paşa riyaset ediyordu. İşte Paris'te bu aşının hazırlanması ve tatbik usullerini öğrenen heyetin memlekete avdetini müteakip bu müessese kuruldu.

Kuduz müessesesini 1888/1308 de *Telkikhane* yani *Çiçek Aşısı Enstitüsü* takip etti. Bunu kuran da Zoiros Paşa heyeti ile Paris'e giden Tıbbiye-i Şâhane muallimlerinden Hüseyin Remzi Beydir.

Evvelce mevcut dahiliye kliniği yanında 1892/1310 da *Göz ve Kadın-Doğum klinikleri* açılır, ve başına Avrupa'da yetmiş genç Türk hekimleri getirilir. Gene 1892 dedir ki, Tıbbiye'de ayrı ayrı *okuyan hekim ve cerrah sınıfları birleştirilir*.

1893/1311 de görülen kolera salgını üzerine *Bakteriyoloji* dersi konur ve Tıbbiye'ye mülhak olarak kurulan Bakteriyolojihane'nin başına bizzat Louis Pasteur'ün tavsiyesiyle talebelerinden Dr. Maurice Nicolle getirilir.

Bu sırada daha açılışından itibaren Mülkî Tıbbiye'de başarı ile uygulanan *Türkçe Öğretim* 1870 yılından itibaren Askerî Tıbbiye'de de başlamıştır ve böylece okuldan mezun olan hekim sayısı sür'atle artmıştır. Sultan Abdülhamit II (1876-1909) zamanında 1892 de inşasına başlanan *Haydarpaşa'daki Tıbbiye* binasının klinikler, teşrihane ve fizyoloji laboratuvarı gibi bazı kısımları her ne kadar tamamen bitmedi ise de Sultan Abdülhamit'in doğum yıldönümü olan 6 Kasım 1903 cuma günü binanın açılış töreni yapıldı, ve Askerî Tıbbiye 1903-1904 ders yılına bu yeni binada başladı. Bu acele taşınma dolayısıyla II. Meşrutiyet yıllarında yani 1908 de dahi mektebin yerleşmesi henüz bitmemiştir.

Filhakika o tarihte mektebin üst katı muvakkaten seririyat-klinik haline ifrağ olunarak Muallim Dr. Süleyman Numan Bey'in Seririyatı Dahiliyesi, Muallim Dr. Reşid Tahsin Bey'in Seririyatı Akliyesi ve Muallim Dr. Celâl Muhtar Bey'in Seririyatı Cildiyesi, Muallim Dr. Âkil Muhtar Bey'in Seririyatı Tedaviyesi ve Dr. Pepo Bey'in Seririyatı Asabiyesi yerleştirilmiştir. Muallim Asaf Derviş Bey'in Seririyatı Nisaiyesi de muvakkaten mektep dahilinde tesis olunmuştur. Yeni teşkil edilen bu kliniklerle beraber Tıp Fakültesi umum kliniklerindeki yatakların adedi dört yüze yakın bir yekûna baliğ oluyordu. Gene bu senededir ki, mektep için iki yeni pavyon inşasına başlandı. Her biri birer anfi dersane ve 84 yatak ihtiva edecek bu pavyonlara Süleyman Numan Paşa'nın Dahiliye, Ziya Paşa'nın Göz, Orhan Abdî Bey'in Hariciye, ve Asaf Derviş Bey'in Nisaiye klinikleri yerleşecek ve Asabiye ve Cildiye klinikleri ise eskisi gibi mektebin üst katında kalacaktı.

1866

Tıbbiye Sirkeci-Demirkapı'da.

2 — *Sivil Tıp Okulu (Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye) :*

1867/1282 de Askerî Tıbbiyenin bir odasında kurulan Mülkî Tıbbiye'de öğretimin türkçeleştirilmesi memleket sağlığı bakımından mühim bir hadisedir. Zira, kuruluş tarihi olan 1827 yılından Askerî Tıbbiye'de derslerin Türkçe olarak verilmeğe başlanmasına yani 1870 yılına kadar geçen 40 küsur senelik zaman zarfında 1841/1257 den itibaren gayri müslimlerin de okula kabulüne rağmen, yetişen hekim sayısı ancak 300'ü aşmıştır. Yani değil memleketin, ordunun ihtiyacını bile karşılamaktan uzaktır. Halbuki Sultan II. Mahmut 1839/1254 yılında Tıphane-i Âmiire'yi Galatasaray'da Tıbbiye-i Adliye-i Şâhane ismile ve modern bir şekilde öğretime açarken şöyle demişti :

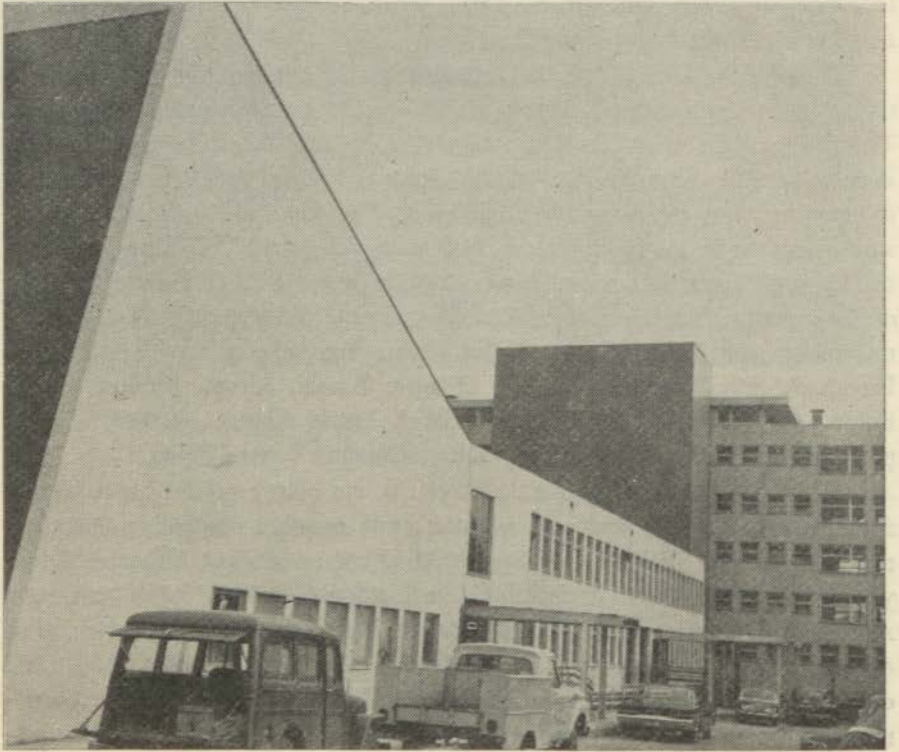
«Fenn-i tıbb-ı kâmilin lisanımıza alıp kütüb-ü lâzimeyi Türkçe tedvine say ve ikdam etmeliyiz. Sizlere Fransızca okutmaktan benim muradım Fransız lisanını tahsil ettirmek değildir. Ancak fenn-i tıbbî öğretip refte refte kendi lisanımıza almaktır, ve ondan sonra memalik-i mahrusa-i şâhane-min her tarafında neşreylemektir.»

Bu sebeple 1852/1269 da Tanzimat meclislerinden Meclisi Vâlâ azasından Cemalettin Efendi Mekteb-i Tıbbiye Nezaretine gelince öğretimin Türkçeleşmesi ile yakından ilgilenmiş ve 1855/1273 de talebe arasından bir kısmını seçerek Fransızcadan başka, Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenecek mümtaz bir sınıf teşkil etmişti. Bilâhere Vak'anüvis olan Lütfi Efendi'yi bu sınıfa hoca tayin etmiş ve yanına Arif ve Şevki Efendi'leri de muavin olarak vermişti. Bu mümtaz sınıf 6 sene böylece yetiştiği halde Hayrullah Efendi, Cemalettin Efendi yerine mektebe nazır olunca bu mevzu ile ilgilenmemiş ve bu sınıf da dağılmıştır. Fakat bu sınıftan yetişen Kıımlı Aziz İdris Efendi ile arkadaşlarından Vahid, Hüseyin Remzi, Servet, İbrahim Lütfü, Bekir Sıtkı, Nafiz, Nedim, Hüseyin, Sabri, Emin, Ahmet Ali, Salih Efendi gibi genç ve idealist insanlar bu yolda çalışmalarına devam ettiler.

Evvelce 1845/1261 yılında mektebe talebe olarak girdiği halde bilâhère tahsili terk eden ve sonra bu mümtaz sınıfa muallim muavini, müteakiben mektebin İbare-i Türkiye ve Münşeât Muallimi ve nihayet Mekteb-i Tıbbiye Matbaa Müdürü olarak hekimlik ve mekteple yeniden alâka tesis eden Arif Bey'in Eyüpsultan'da Baba Haydar'da Hacı Beşir Ağa Medresesi'ndeki odasında 1862/1278 denberi gizlice devam eden bu çalışmalar 1866/1282 de resmîyet kesbederek Tıbbiye-i Şâhane'de bugünkü *Türk Tıp Encümeni*'nin temeli olan *Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye*'nin kurulması için ferman çıkmıştır.

1903
Tibbiye Haydarpaşa'da.

1970
İstanbul Tıp Fakültesi klinikleri.

Türkçülük cereyanının bu öncüleri bir taraftan Türkçeye çevirdikleri tıp eserleri ile Türk dili ile Tıp Öğretimi yapılamaz iddiasında bulunanlara fiilen cevap verirken diğer taraftan da onların tazyikleri ile ki, 1867/1283 de *Mülkî Tıbbiye*, Askerî Tıbbiye'nin bir odasında kuruldu, ve bunu gene o sene açılan sivil eczacılık sınıfı takip etti.

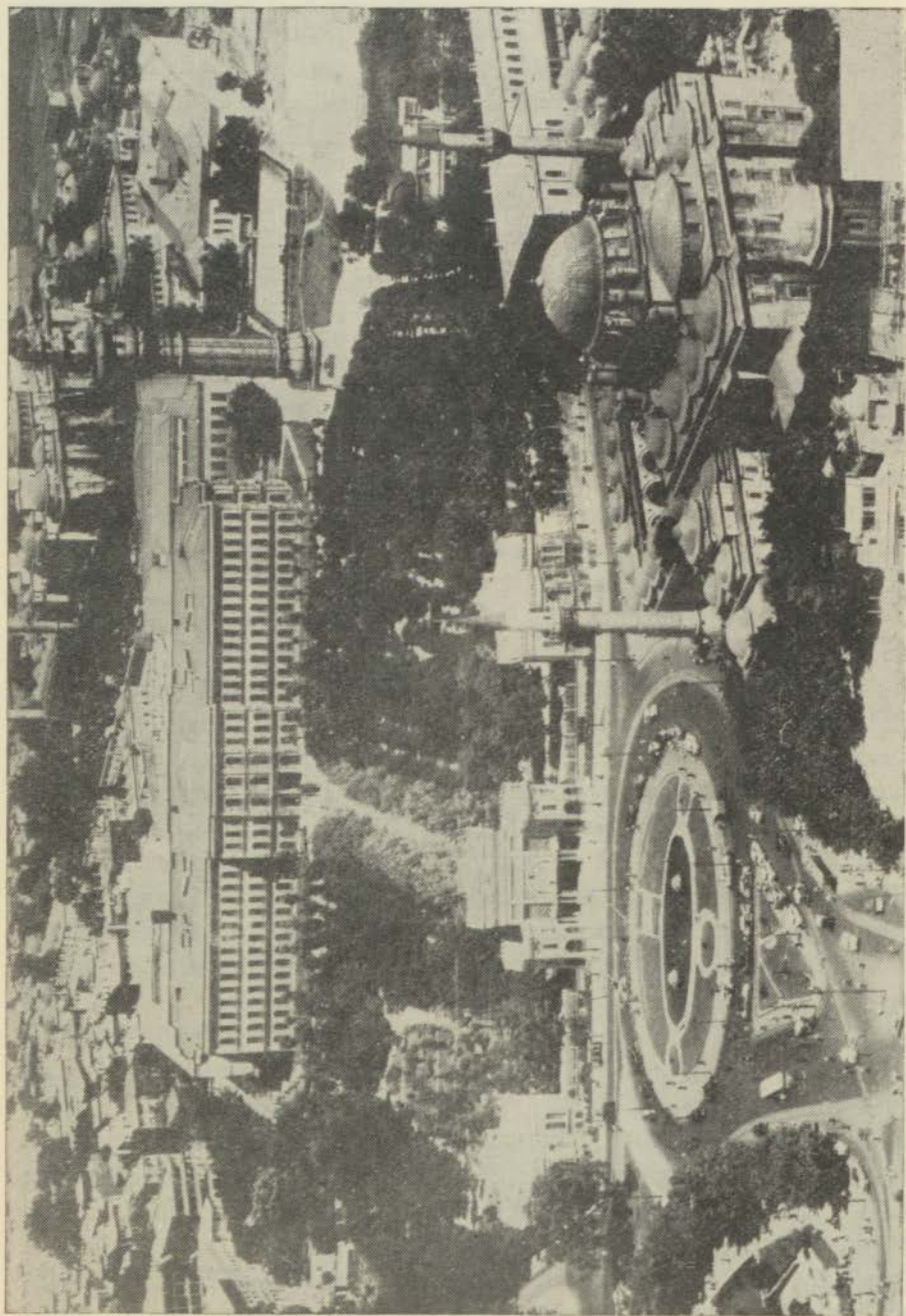
Mülkî Tıbbiye'de öğretim, yukarda da söylediğimiz gibi, Türkçe olup tahsil müddeti de 5 sene idi. Mezun olanlar Salise rütbesi ve 1.000 kuruş maaşla belediye tabipliklerine tayin edileceklerdi. Mektebin her ne kadar 1872/1288 sonlarında ilk mezunlarını vermesi gerekiyorsa da klinik öğretimin noksan olduğu göz önüne alınarak 1868 (16 Cemazülâhır 1285) de mektebin nizamnamesine bir madde eklendi ve Mülkî Tıbbiye'de de dersler Askerî Tıbbiye'de olduğu gibi 6 seneye çıkarıldı. Ayrıca okula rağbeti arttırmak üzere evvelce lâğvedilen giriş imtihanları ve doktoralar mecburî tutuldu. Hatta noksan görülen dersler ve 5 doktora imtihanı daha ilâve edildi.

O sene bir yandan Mülkî Tıbbiye'ye bir sene ilâve edilirken, bir taraftan da İdadî'yi ikmal etmeden gelenler için ayrıca bir idadî sınıfı da açılmışsa da bir kaç sene sonra bu sınıf kaldırılmıştır.

Ancak Demirkapı'daki bina sivil ve asker talebelerin günlük öğretimlerine yetmediğinden Mülkî Tıbbiye için evvelâ *Ahırkapı*'da yeniden bazı klinik ve dershaneler inşa edilerek 1873/1290 da buraya nakledilmiş ise de bu ek tesisler de kifayet etmemiştir. Bu sebeple 1893/1310 yılında Maarif Nezareti'nce *Kadırga Meydanına* bakan *Menemenli Mustafa Paşa Konağı* -halen yerinde bir ilkokul yapılmıştır- 4.000 altına satın alınarak binaya Dahilî, Haricî, Efrençî-Cildî (Deri-Frençî) Kehhalî (Göz), Üznî Hançerevî (Kulak-Burun-Boğaz), Vilâdî-i Nisai (Kadın-Doğum) klinikleri ile Bakteriyoloji, Hikmet (Fizik), Kimya, Fennî İspençiyarî (Farmakoloji) ve Fizyoloji Laboratuvarları ile Teşrihane ve diğer teferruatı havi pavyonlar ilâve edildikten sonra Mülkî Tıbbiye oraya nakledilmiş ve 1909 da Haydarpaşa'daki binada yeniden Askerî Tıbbiye ile birleşinceye kadar orada kalmıştır.

Mülkî Tıbbiye'de önceleri Askerî Tıbbiye nezaretine bağlı iken idarî bakımdan zaman zaman Maarif, Dahiliye ve Maliye Nezaretlerine bağlanmış ise de, ilmî nezareti daima Tıbbiye-i Şâhane'ye bağlı kalmıştır. Filhalka ilk müdürü Askerî Tıbbiye Emrazı Dahiliye Muallimi Binbaşı Kırımlı Aziz İdris Bey'dir. Onun vefatını müteakip gene Türkçe öğretim taraftarlarından ve Askerî Tıbbiye Emrazı Umumiye Muallim Muavini Hüseyin Sabri Bey gelmiş, onun başka vazifeye tayini üzerine Askerî Tıbbiye Nebatat Muallimi İzmirli Hacı Ali Paşa müdür olmuş ve onu da Askerî İdadî Riyaziye Muallimi Ferik Ziya Paşa, Edirne Jandarma Komutanı İbrahim Paşa ve Mülkî

1933

Tıbbiye İstanbul'da Bayezid'de.

Tıbbiye mezunlarından Dr. Arifi Paşa takip etmişlerdir. İstibdad Mülkî Tıbbiye'ye ilk adımını Hacı Ali Paşa'nın müdürlüğü sırasında mektebe Dahiliye Zabiti olarak gelen Askerî Tıbbiye'nin eski Dahiliye Zabitlerinden Yüzbaşı Faik Bey ile atmıştır.

1896/1314 Temmuzundan sonra Mülkî Tıbbiye de Askerî Tıbbiye gibi ilmî bakımdan Mekâtibi Askeriye Nezareti'ne yani Müşür Zeki Paşa'nın istibdad idaresine verilmiş ve ancak II. Meşrutiyeti müteakip 1908 de bu istibdad idaresinden kurtulmuştur.

1909 da Askerî ve Sivil Tıbbiyeler fakülte olarak Haydarpaşa'da birleşince Kadırga'da boş kalan ahşap binada da bir *Eczacı-Dişiçi ve Ebe Okulu* açılmıştır.

3 — Fakülte Devri :

O tarihe kadar Kadırga'da Menemenli Mustafa Paşa Konağı'nda bulunan Mülkî Tıbbiye Meşrutiyeti müteakip 1.X.1908 de Maarif Nezareti'nin anı bir kararı ile fakülte ünvanını aldı. Halbuki evvelce de belirttiğimiz üzere Askerî Tıbbiye de daha 1847 denberi Avrupa'da fakülte itibar ediliyordu.

Nihayet Askerî ve Mülkî Tıbbiyeler 1909 da Haydarpaşa'daki binada birleşerek Tıp Fakültesi ismini aldılar. Bu sırada 29.IX.1909 da Dekanlığa seçilen Operatör Dr. Cemil Paşa (Topuzlu)'nın fakültenin Avrupa'daki benzerleri ayarında ilerlemesi bakımından büyük emekleri geçmiştir.

İlk Dünya Harbi Tıp Fakültesi'nin tarihinde de mühim bir rol oynar. Çünkü daha ilk sene asistanından müderrisine kadar hemen hemen bütün öğretim kadrosu askere alındığından 1914 de fakülte açılmadı. Hatta bir çok okullar gibi fakülte binası da *Askerî İhtiyat Hastanesi* olarak ayrıldı. Müderris Ziya Nuri Paşa bu hastanenin baştabipliğine tayin edildi. Evvelâ 750 yataklı olan hastane bilâhère 1500 yatağa çıkarılınca bütün koşullar, laboratuvarlar, hatta koridorlar yatakla doldu. Tıp Fakültesi İhtiyat Hastanesi evvelâ ciheti askeriyeğe bağlı iken bilâhère Kızılay emrine geçmiştir. Nihayet 1915 sonlarında düşman mağlûben Çanakkale'den çekilince hastane lâğvedilmiş ve böylece 1916/1332 ilkbaharında yeniden öğretime başlamış, ve o sene altışar aylık iki devre öğretim yapılarak iki sınıf mezun edilmiştir. Fakat öğretim kadrosunun çoğu şehit düşmüş, geriye kalanlar da bir kısmı el'an terhis edilmemişti. Bu sebeple bu tefrisat hakikaten mevcut öğretim üyelerinin fedakârlıklarla temin edilebilmiştir.

Tıbbiye Haydarpaşa'daki binada 30 sene kaldı. Fakat binanın şehrin merkezinden uzak olması bazı klinik hocalarını memnun etmiyor ve öğren-

cilere kâfi miktarda hasta gösterilmediği bahanesile mektebin yeniden İstanbul yakasına nakli isteniyordu.

İlk adım olarak Cağaloğlu'nda bugünkü Türk Tabipler Birliği binasında bir poliklinik açıldı. Esasen harp zaruretleri neticesi 1917 de fakülteye normalden fazla talebe alındığından bu bir mecburiyet halini almıştı ve gerekli tahsisatın 4.000 lirasını Dahiliye, 5.000 lirasını da Hariciye Nezareti ödemişti.

10 Teşrinisani 1917/1333 de faaliyete başlayan poliklinikte haftada dört gün hasta kabul edilirdi. Staj ve klinik sınıflarından talebe posta posta poliklinik günlerinde gelirler, hastaların müşahedelerini alarak muayene eder ve hocalarına da takdim ederlerdi.

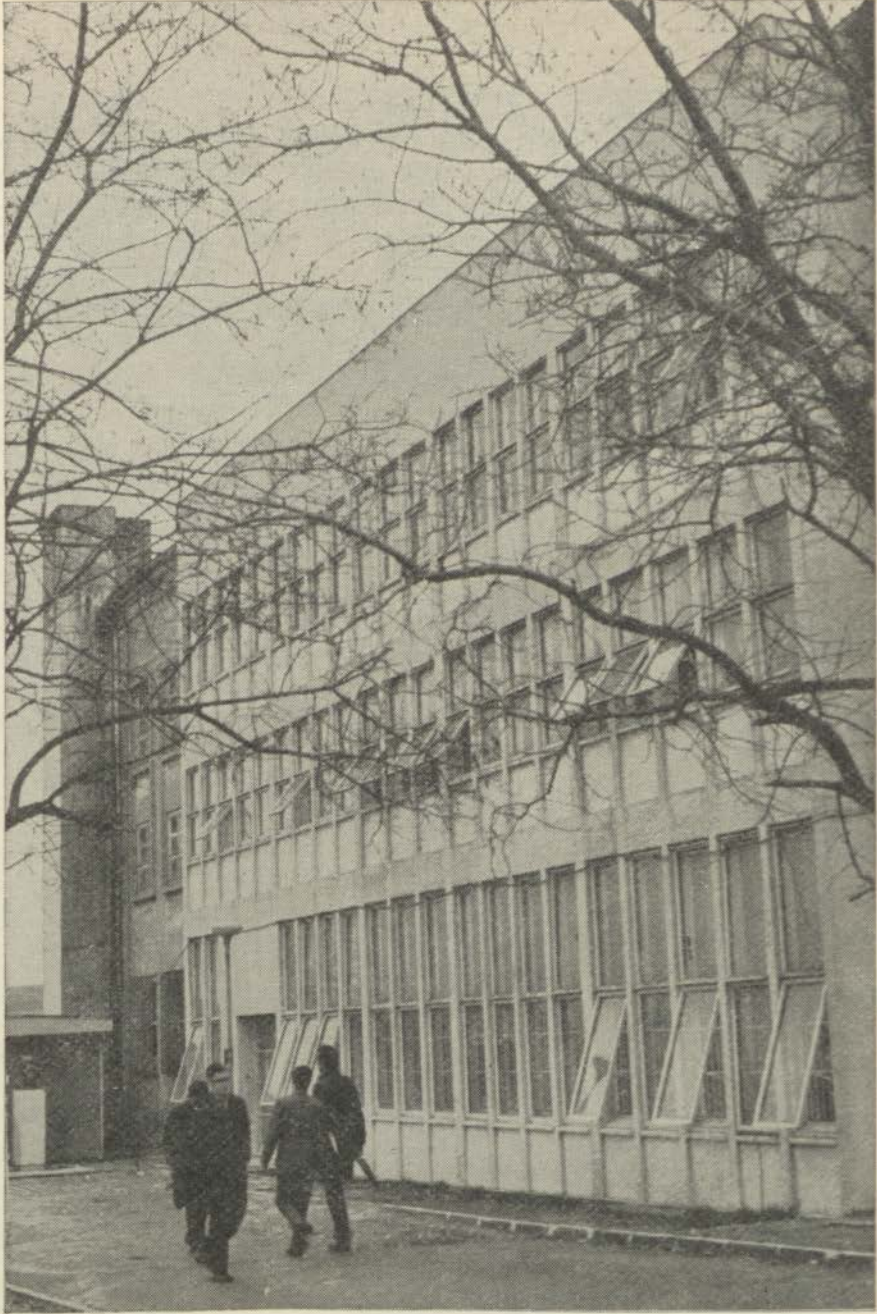
Bu poliklinik mesaisi şöyle idi :

Cumartesi	:	Hariciye	Faik Bey, Abrevaya Efendi
		Dahiliye	Esad Bey
		Etfal	Kadri Raşit Paşa
Pazartesi	:	Hariciye	Kerim Sebâti
		Dahiliye	Abrevaya Efendi, Esad Bey
		Ayniye	Ziya Bey
		Cildiye	Ali Hüseyin Bey
Salı	:	Hariciye	Poliklinik, Etibba
		Dahiliye	Âkil Muhtar Bey, Esad Bey
		Etfal	Kadri Raşid Bey
Çarşamba	:	Hariciye	Kerim Sebâti Bey
		Dahiliye	Âkil Muhtar Bey, Hulûsi Fuad Bey
		Cildiye	Celâl Muhtar Bey
		Ayniye	Esad Paşa
		Bevliye	Papa Efendi

Bu program iki sene muhafaza edilmiş ve sonra bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu suretle son sınıf talebesinin fazla hasta görmesi temin edilmiştir. 1918/1334 senesi ile 1919/1335 Ağustos sonuna kadar polikliniğe 22,719 hasta müracaat etmişti. Ancak 1925 de son sınıfın İstanbul hastanelerinde staj görmeleri kabul edildi. Fakat bir sömestr sonra bu usul de kalktı. İlk olarak 1922-23 ders yılındadır ki, kadınlar, Tıp Fakültesi'ne talebe olarak girdiler. 1924-25 ders yılında F. K. B. (P. C. N.) sınıfı ihdas edildi.

Ve nihayet 1933 *Üniversite Reformu* neticesi Tıp Fakültesi tamamen İstanbul'a nakledildi. Bazı enstitü ve kürsüler Beyazıt'ta eski *Harbiye Ne-*

1970

İstanbul Tıp Fakültesi Morfoloji Binası.

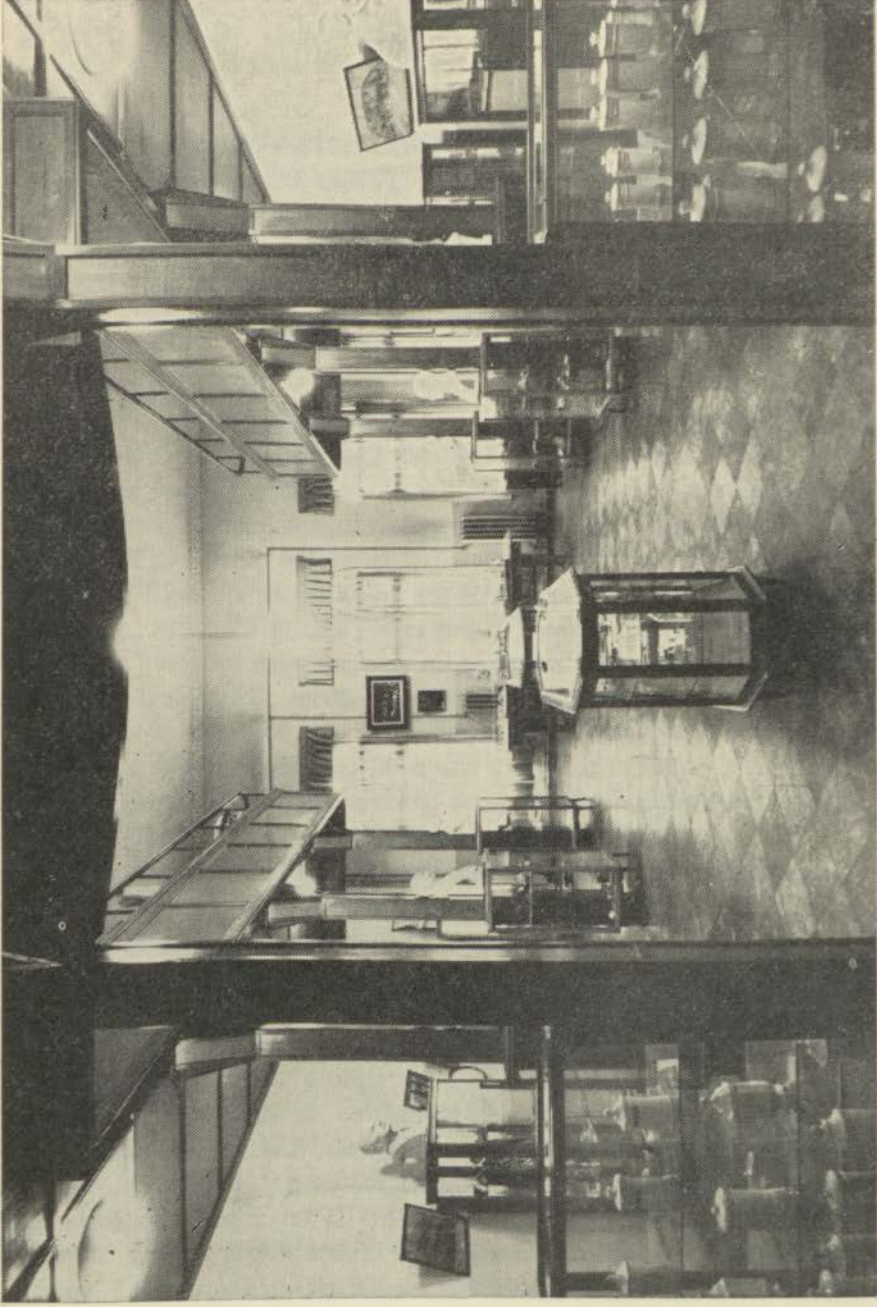
zaretî Binası'na ve arkasındaki Bekir Ağa Bölüğü denen kışlaya yerleşti. Klinikler de Guraba, Haseki, Cerrahpaşa, Bakırköy ve Şişli Çocuk Hastanelerine dağıldılar. Zamanla klinikler Haseki, Cerrahpaşa ve Guraba'da toplandığı gibi 1967 denberi de *Cerrahpaşa ayrı bir fakülte* olarak ayrılmış ve Haseki belediyeye verilmiştir.

İşte 1970-1971 ders yılı bu şerefli mazinin 500. yıldönümüdür.

Bibliyografya:

- CASTIGLIONI, A. : Histoire de la Médecine, Paris 1931.
- ERGİN, Osman : İstanbul Tıp Mektepleri, İstanbul 1940.
- GENCER, Dr. Rıza Tahsin : Mir'atı Mektebi Tıbbiye, İstanbul 1914/1328-1330.
- ISSA, Dr. Ahmed. : Histoire des Bimaristans à l'Epoque İslâmique, Le Caire, 1928.
- MUSTAFA MÜNİF Paşa : Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin Tarihçesi, Sıhhat Almanağı, İstanbul 1933.
- SUSSHEIM, Prof. Dr. Phil Karl : Eski Viyana Tıp Talimi ve Onun Adli Sultan Mahmut Zamanında İstanbul'a Yayılması, İstanbul, 1937.
- ŞEHSUVAROĞLU, Doç. Dr. Bedi N. : Türkiye'de Tıp Öğretimi-L'Enseignement de la Médecine en Turquie-İst. Üniv. Tıp Fakültesi Mec., cilt: I, sayı: 22'den ayrı baskı, İstanbul 1959.
- ŞEHSUVAROĞLU, Prof. Dr. Bedi N. : İstanbul'da Tıp Öğretiminin Tarihçesi, Tıp'ta 500 Yıl 1470-1971 Dergisi, Sahife : 11-12, İstanbul 1971.
- ŞEHSUVAROĞLU, Prof. Dr. Bedi N. : Arşivleri.

1967

Istanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Müzesi.

L'ENSEIGNEMENT DE LA MÉDECINE À ISTANBUL APRÈS LA CONQUÊTE

Prof. Dr. Bedi N. ŞEHSUVAROĞLU
*Directeur de l'Institut d'Histoire de la Médecine,
Faculté de Médecine d'Istanbul*

Au lendemain de la prise d'Istanbul le jeune Conquérant ordonne la reprise de l'enseignement aussi bien dans les cellules des moines de Ste. Sophie qu'au monastère du Pantocrator de Zeyrek. Mais ce n'est qu'en 1470, quand on s'installera définitivement dans la cité universitaire, nouvellement construite par Fatih, que les cours se donneront d'une façon essentielle.

Les étudiants en médecine acquèrent des notions pratiques à l'Hôpital de Fatih, attaché à la cité universitaire, profitent des connaissances théoriques des médecins exerçant dans cet institut et peuvent, enfin, se référer aux auteurs classiques de médecine en langue Arabe, Persane ou Turque, dont les livres se trouvent à la bibliothèque. C'est dans ce sens que l'on peut prétendre que la Faculté de Médecine d'Istanbul remonte à cinq siècles.

Au cours des siècles suivants, de nombreux hôpitaux seront construits, qui s'inspireront de l'hôpital de Fatih.

Le premier essai de modernisation dans l'enseignement médical a lieu vers 1805, au temps de Selim III (1789-1807). Sous l'instigation de l'archiâtre Mustafa Behçet Efendi (1774-1834), le Sultan essaie vainement de fonder une école de médecine moderne. Il en est empêché par le fanatisme et la résistance de son entourage. Il réussit seulement à créer en 1805, à Kuruçeşme, une Université avec son Ecole de Médecine, à l'usage des minoritaires grecs et compte profiter de la première occasion pour en fonder une seconde à l'hôpital Naval de Sakızağacı pour ses sujets musulmans. L'insurrection grecque de 1820 détermine la clôture de l'Université de Kuruçeşme. Quant à Selim III, il perd son trône et sa vie à la suite d'une révolte. Sous son successeur Mahmut II (1808-1839), le nombre de médecins militaires, surtout après la dissolution du corps des Janissaires, s'avère nettement insuffisant, l'Archiâtre Mustafa Behçet Efendi, conseille encore une fois en 1827,

la création d'une nouvelle école de médecine et le Mercredi 14 Mars 1827, on inaugure à l'Hôtel de Tulumbacıbaşı l'*Ecole de Médecine et de Chirurgie Impériale*. Au début, celle-ci ne diffère guère des medrèssés de Fatih et de Süleymaniye. On s'assied par terre sur des paillassons, et les modèles remplacent les cadavres pour les leçons d'anatomie. Il faudra attendre le déménagement de l'école à Galatasaray en 1838, et les services du Dr. Bernard, dès 1839, pour pouvoir parler d'une école de médecine moderne. Comme partout en Europe à cette époque, l'enseignement de la médecine est indépendant de celui de la chirurgie. La durée des études de cette dernière est de 3 ans (après le lycée), tandis que la médecine s'enseigne en 5 et puis en 6 ans. Devant l'affluence des étudiants, l'Hôtel de Tulumbacıbaşı est promptement débordé. Déménageant de place en place, nous retrouvons ces deux écoles réunies à Galatasaray en 1838, à l'endroit qu'occupe de nos jours le lycée de Galatasaray. C'est «l'Ecole Imperiale de Médecine», que dirige un élève de Boerhaave, de van Swieten, du Baron von Stoerek, le Dr. C. A. Bernard (1808-1844). Il a comme assistant le Dr. Stéphane, l'archiâtre Abdülhak molla est le directeur de l'Ecole. Le Sultan Mahmut II assiste à l'inauguration et prononce un discours, plus tard son fils Abdülmecid aussi témoignera un grand intérêt pour cette science et sera présent, pendant plusieurs années aux examens. Au début la langue officielle de l'enseignement est le Français, on enseigne aussi le Latin aux étudiants. Ceux qui ont de la difficulté à suivre les cours en langue étrangère sont affectés et on crée l'Ecole de Médecine Civile en 1867, avec une section de pharmaciens civils. La durée des études à l'Ecole de Médecine Civile qui était de 5 ans au commencement sera portée à 6 ans, en 1868, comme à l'Ecole Militaire, l'enseignement sera fait en langue Turque. En 1849 l'incendie ayant détruit l'Ecole de Médecine de Galatasaray, les élèves civile et militaires suivent les cours dans un bâtiment à Demirkapı (Sirkeci). L'Ecole de Demirkapı s'avérant insuffisant pour ces élèves on envoie les élèves de l'Ecole Civile d'abord à Ahırkapı (1873) puis à Kadirga (1893) et enfin en 1909 à Haydar Pacha; où les deux écoles, Civile et Militaire, réunies, prendront le nom de Faculté de Médecine.

La Faculté de Médecine d'Istanbul ne répondant plus aux besoins de l'Empire, on fonda en 1903, une Ecole de Médecine Civile à Damas, rattachée à l'Ecole de Médecine Imperiale d'Istanbul. Elle restera en activité jusqu'en 1917.

La Faculté de Médecine s'est tenue sans interruptions, pendant 30 ans à Haydar Pacha, sur la rive asiatique du Bosphore. L'année 1922-23, voit les premières femmes Turques sur les bancs de la Faculté. En 1924-25 on

crée la classe du P.C.N. Enfin en 1933, à la suite de la réforme des universités en Turquie la Faculté de Médecine retourne à Istanbul, à Bayazit, où les chaires précliniques occupent le bâtiment désaffecté de l'ancien Ministère de la Guerre et la caserne de Bekirağa, tandis que les chaires cliniques s'éparpillent dans les hôpitaux de Gureba, Haseki, Cerrahpaşa, Bakırköy et Şişli. De nos jours, Bakırköy et Şişli ont été abandonnés, les cliniques se trouvent plus spécialement à Haseki, Gureba et Cerrahpaşa. Mais depuis 1967 Cerrahpaşa est organisé comme la 2ème faculté de médecine en Istanbul.

L'Ecole de Pharmacie et l'Ecole de Médecine Dentaire qui étaient attachées à la Faculté de Médecine d'Istanbul sont devenues des nouvelles facultés indépendantes depuis des années.

L'Institut Antirabique a été fondé en Janvier 1887, suivi, en 1888 de l'Institut vaccino-gène et ont été attachés à l'Ecole de Médecine Militaire.

Viyana Tıp Fakültesinin Değerli Evladı
ve
İstanbul Tıp Fakültesinin Modernizatörü.

MUALLİM-İ EVVEL
ORDİNARYÜS PROFESÖR
Dr. CHARLES AMBROİSE BERNARD
(1808 - 1844)

Prof. Dr. Bedi N. Şehsuvaroğlu
İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve
Deontoloji Kürsü Profesörü

1838 den sonra, Tanzimat'ın ilk yıllarında, tıbbiyemizin modernizasyonu için büyük emekler sarfeden Dr. C.A. Bernard'ın hayatını ve ailesini kesin hatları ile bilemiyoruz.

Ancak halen Beyoğlu'nda İstiklâl caddesinde 429 no. da Santa Maria Draperis İtalyan Katolik Kilisesi'nde bulunan mezarındaki kitâbeden öğreniyoruz ki kendisi 23 şubat 1808 de Bohemya'nın merkezi olan Prag'da doğmuştur, ve 2 kasım 1844 te de İstanbul'da vefat etmiştir.

İşte Dr. Bernard bu 36 senelik kısa ömrünü çalışkanlığı ve idealizmi ile tam manasiyle değerlendirebilmiş ve bu sayede Türk Tıp Tarihinde şerefli bir yer almıştır.

Dr. Bernard Prag ve Viyana'da öğrenimini tamamlayarak hekim çıktıktan sonra ilk olarak Czernowitz'de bir piyade alayına tabib muavini yani stajyer hekim olarak verilmiştir; ve bu esnada Galiçya'da Rus sınırında görülen koleraya karşı savaşmış ve Bukowina hastanesinde çalışmıştır. Bilâhère gene Viyana'ya dönerek ihtisasını yapmıştır.

1838 yıllarında Dr. Bernard henüz 30 yaşında olmakla beraber muhtemde sevilen ve takdir edilen genç bir ilim adamıdır, ve Viyana Tıp Derneği üyesidir. Gene o yıllarda Sultan Mahmut II (1808-1839) nin sıhhati oldukça bozuktur ve yeni kurulan ordunun hekim ihtiyacı da çok büyüktür.

İşte bu sebebledir ki Padişah'ın damadı ve Paris Büyükelçisi Ahmet Fethi Paşa (1801-1857) görevine giderken bir ara Viyana'da Avusturya Başvekili Prens Metternich ile görüşerek Sultan Mahmut II nin sarayı için genç

ve değerli hekimler bulmasını rica ediyor ve ilk akla gelenlerden biri de Dr. Bernard oluyor.

Filhakika Prens kendi özel doktorundan, Dr. Friedrich Jäger von Jaxthal'dan, bu hususta yardımcı olmasını rica etmiş ve nihayet onun tavsiyesiyle Dr. C.A. Bernard, Dr. Jacques Neuner ve eczacı Antoine Hoffmann seçilmişlerdir.

Viyana maslahatgüzarımız Mehmet Rifat Bey ile Avusturya Hariciye Nezareti Müsteşarı Baron Ottenfels arasında yapılan bir mukavele ile bu şahısların aylıkları, görev süreleri, İstanbul'da kendilerine tahsis edilecek ikametgâh, sağlanacak sosyal garantiler, hatta hariçte hasta bakabilmeleri gibi hususlar kararlaştırılıyor ve nihayet hekimlere 600 er, eczacıya ise 400 altın florin yolluk veriliyor. Ayrıca hey'etin beraberinde götürmeyi gerekli gördüğü ilâç, kitap, tıbbî ve cerrahî aletler gibi malzeme için de 346 florin ödeniyor, ve bu küçük kafile Triyeste üzerinden yani deniz yolu ile 1838 senesi son günlerinde İstanbul'a geliyor ve padişahın büyük bir hüsnü kabul görüyor.

Dr. Bernard ile Dr. Neuner'e Saray Hekimliği, karantina meclisi üyeliği gibi idarî ve tıbbî görevler yanında, ayrıca o sırada Galatasaray'daki yeni binasına yerleşmekte olan ve büyük bir kalkınma çabası içinde bulunan Askerî Tıbbiye (Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhane) öğretmenliklerine de atanıyorlarsa da Dr. Bernard Muallim-i Evvelliğe veriliyor.

Hatta okulun açılışını bizzat yapan Sultan Mahmut II, Dr. Bernard'ı öğrencilere takdim ederken şöyle diyor :

«Bu âdemi sizin için mahsus getirttim. Kendisi gayet müstaid bir âdemdir. Avrupa'nın birinci sınıf hekimlerindedir....»

Gene mezar taşından ve Mir'at-ı Mektebi Tıbbiye eserinden öğrendiğimize göre Dr. Bernard, okuldaki bu idarî görev yanında dahiliye ve hariciye kürsülerinin de başına geçiyor. Ayrıca kendisinin Avusturya hastanesinde de hekimlik yaptığını biliyoruz ki bu hastane binası, I. Dünya Harbinden sonra 1919 da, müttefiklerin eline geçmiş ve o zamandanberi Pasteur Fransız Hastanesi olarak kullanılmaktadır.

İdarî ve ilmî alanda başarılı çalışmaları ile Askerî Tıbbiye'ye hakikaten bir fakülte hüviyeti kazandıran Dr. Bernard, bu arada 4 tane de kitap yazmıştır ki, Fransızca olan bu eserlerin 3 tanesi ders kitabıdır. Kendisi bu üstün çalışmaları dolayısıyla Sultan Abdülmecit (1839-1861) tarafından İftihar Nişanı ile taltif edilmiştir.

Dr. Bernard'ın eserleri şunlardır :

- 1 — Elément de Botanique à l'usage des élèves à l'Ecole de Médecine Impériale de Galata Sérail, Const. 1842.
- 2 — Les Bains de Brousse, en Bithynie (Turquie d'Asie). Const., 1842.
- 3 — Précis De Percussion Et D'Auscultation A L'Usage De Ses Leçons, Const., 1843.
- 4 — Pharmacopée Militaire Ottomane, Const, 1844.

Bu farmakope Fransızca ve Lâtince olarak yazılmıştır. Fakat alfabetik olarak sıralanan ilâç isimleri Türkçe, Fransızca, İtalyanca ve Lâtince olarak verilmiştir. Önsözden öğrendiğimize göre eser ordunun ve bilhassa askerî eczanelerin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere yazılmıştır. Ancak o günlerdeki hekimlerimiz Fransızca ve Lâtinceyi pek bilmediklerinden ve reçetelerde daha fazla İtalyanca kullanıldığından, drog isimleri Lâtince ve Fransızca kadar İtalyanca ve Türkçe olarak da verilmiştir. Meselâ :

Mel rosarum (Lât.) - Miele Rosato (İt.) - Miel Rosat (Fr.) - ve Gül Balı gibi.

Eser, umumiyetle 4 kısımdan ibarettir :

- 1 — Alfabetik olarak basit droglar,

Bu kısımda droglar eczacılık bakımından olduğu kadar sistematik olarak ta işlenmiş ve eczacılıkta kullanılan kısımlar belirtilmiştir.

- 2 — Alfabetik olarak mürekkep droglar,

Bu kısımda da ilâçların eczacılıktaki isimleri kadar kimyevî isimleri, hatta sinonimleri de verilmektedir.

- 3 — Majistral formüller,

- 4 — Esere eklenen üç levha :

- a) Drogların 1 ons sudaki erime nisbeti,
- b) Özel ağırlıklar,
- c) En lüzumlu reaktifler

ve nihayet eserin sonuna iki liste daha ilâve edilmiştir :

I — Askerî birliklerin gene askerî ecza deposundan istiyebileceği yıllık ilâç listesi.

Kolaylık olsun diye bu kısımda ağırlık ölçüsü olarak yalnız dirhem ve okka kullanılmıştır.

II — Mahallen temin edilebilecek bazı tıbbî ihtiyaçlar.

Bu eser, memleketimizde yazılan ilk te'lif kodekstir.

Bursa Kaplıcaları ile ilgili olan eseri ise Dr. Bernard'ın vefatından sonra 1849/1265 te Sultan Abdülmecit'in Bursa'yı ziyareti dolayısıyla Türkçeye çevrilerek *Kaplıca Risâlesi* ismile ve taşbasması olarak yayınlanmıştır.

Son zamanlarda Dr. Bernard'ın sık sık Bursa kaplıcalarına gitmesi, sıhhatinin iyi olmadığına delildir, ve Bursa Kaplıcaları eseri de bu ziyaretlerin mahsulüdür.

Santa Maria İtalyan Katolik kilisesi Avusturya-Macaristan sefaretine yakın olduğundan aynı zamanda bu elçiliğin de şapeli olarak görev yapıyordu ve onun için Avusturyalıların himayesinde idi. Ve bu sebeble bu kilisenin ölüm defteri kayıtları kadar Dr. Bernard'ın mezar taşından da kendisinin burda gömülü olduğunu öğreniyoruz.

Rahip Seraphinus'un imzasını taşıyan Lâtince ölüm kaydı, aynen şöyledir :

«Anno Domini 1844 Die 2. Novembris Carolus Bernardus ex Boemia, Ecclesia Sacramentis munitis ad plurimorum vitam transiit, 36 annos natus. Corpus eius persolutis de more exequiis, in hac parochiali Ecclesia terrae demandatum fuit.

Fr. Seraphinus Parochus»

Bohemyalı Carolus Bernardus, miladî 1844 yılının 2. Kasımında 36 yaşında iken dinî icapları yerine getirdikten sonra ebedî hayata intikal etti. Cenaze merasimi an'aneye göre icra edilerek, cesedi bu mahalle kilisesinde toprağa tevdi olundu.

Dr. Bernard'ın mezarı kilisenin yanındaki koridorda ve hemen kilise duvarına bitişiktir. Süslü ve işlemeli mermerdendir. Üstünde aynen şöyle yazılıdır :

CHARLES AMBROISE BERNARD
 DOCTEUR EN MEDECINE ET CHIRURGIE, NE A PRAGUE LE 23.
 FEVRIER 1808
 FONDATEUR ET PREMIER DIRECTEUR
 DE L'ECOLE IMPERIAL DE MEDECINE DE GALATA SERAI
 REPARATEUR AUTANT PAR SA CHARITE QUE PAR SON ART
 DE TOUTES LES SOUFANCES HUMAINES
 QUAND PAR SA LABORIEUSE ET INFATIGABLE ACTIVITE
 SE FUT PREPARE UNE FORTUNE UN RENOM
 UN BONHEUR ENVIE...
 SE MOURUT!!
 A CONSTANTINOPLE AGE DE 36 ANS LE 2 NOVEMBRE 1844
 LES PAUVRES L'ONT PLEURE!.

SA VEUVE QUI A FAIT ELEVER CE MONUMENT A SA
 MEMOIRE LE RECOMANDE AUX PRIERES DES AMES PIEUSES

Tercümesi ise şöyledir :

«23 Şubat 1808 de Prag'da doğan, Galatasaray Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhanesi'nin kurucusu ve ilk müdürü, merhameti ile olduğu kadar hazakati ile de bütün beşerî ızdırapların dindiricisi, tıp ve cerrahî doktoru, Charles Ambroise Bernard gayreti ve yorulmak bilmiyen faaliyeti sayesinde bir mevki ve bir şöhret temin ettiği, gıpta uyandıran bir bahtiyarlığa eriştiği bir sırada, 36 yaşında, 2 Kasım 1844 de İstanbul'da vefat etti. Fakirler onun arkasından ağladılar.

Bu âbideyi onun hâtırasına yaptırtan dul karısı, onu, salih kimselerin dualarına emanet eder.»

Hayatı hakkında pek fazla bir şey bilmediğimiz gibi, ne yazık ki Dr. Bernard'ın ölüm sebebi de henüz bilinmiyor.

Ancak tıbbiyeli ocağının bu başarılı hocasına bu kutlama töreni vesilesiyle tıbbiye ve tıbbiyeliler adına şükranlarımızı sunarken, Tıp Tarihimizin daha nice şerefli sahifelerini yazacak gelecek nesillerin Dr. Bernard'ın hayatı ve ailesi üzerine eğilmek için daha geniş imkânlara ermesini dileriz.

Bibliyografya

(Akalin), Besim Ömer; Nevsâl-i Âfiyet. 1320/1904. sah: 219.

Akıncı, Doç Dr. Sırrı; 3 Mezar Taşı, 3 İlim Adamı. Hayat Tarih Mecmuası. Mart 1970.

Başbakanlık Arşiv Umum Müdürlüğü 46759, 46760 no. lu dosyalar.

Eyice, Semavi; Mektebi Tıbbiyenin İlk Müdürü Dr. Bernard'ın Mezarı. Tarih Dergisi, 1952. sayı 3-4 den ayrı baskı.

Gençer, Dr. Rıza Tahsin; Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye 1328-1330/1914.

Şehsuvaroğlu, Doç. Dr. Bedi N.; Türkiye Karantina Tarihine Giriş. (Introduction à l'Histoire de la Quarantaine en Turquie). İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası, 1957 sah. 3-4, 1958 sayı 1 ve 1959 sayı 1 den ayrı baskı.

Şehsuvaroğlu, Doç. Dr. Bedi N.; Türkiye'de Tıp Öğretimi. (L'Enseignement de Médecine en Turquie) İstanbul Tıp Fakültesi Mec. 1959. sayı 2 den ayrı baskı.

Şehsuvaroğlu, Prof. Dr. Bedi N.; Eczacılık Tarihi Dersleri. İstanbul, 1970.

Şehsuvaroğlu, Prof. Dr. Bedi N.; Arşivleri. İstanbul Tıp Fakültesi.

Ünver, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl; 1838 de Dr. Bernard'ın Memleketimize Gelişi. İstanbul Tıp Fakültesi Mec. 1956. sayı 3-4 den ayrı baskı.

Ord. PROFESSEUR
Dr. CHARLES AMBROÏSE BERNARD
(1808 - 1844)

Prof. Dr. Bedi N. ŞEHSUVAROĞLU
*Directeur de l'Institut d'Histoire de la Médecine
et de Déontologie, Faculté de Médecine d'Istanbul*

Dr. Bernard étant venu à Istanbul juste vers la fin de 1838 comme médecin du palais ayant aussi pour mission de moderniser notre faculté de médecine. Il était accompagné Dr. J. Neuner et du pharmacien A. Hoffmann qui devaient le seconder.

Après avoir terminé ses études à Prague et à Vienne Dr. Bernard fut attaché a un corps d'infanterie comme médecin stagiaire. Il prit part à la lutte contre le choléra à l'hôpital de Bukowina et retourna ensuite à Vienne pour y faire ses études de spécialitation. Durant ses études il avait attiré l'attention de ses professeur comme un médecin assistant brillant.

Pour cette raison quand le Sultan Mahmut II (1808-1839) ayant demander au gouvernement autrichien, par l'entremise de notre ambassade, des médecines pour le palais. Dr. Bernard et ses camarades furent recommandés à ce poste par le Dr. Friedrich Jäger von Jaxtthal médecin privé de Prince Metternich, premier ministre d'Autriche. A Istanbul le Dr. Bernard a accompli sa fonction de médecin du palais et du conseil quarentenaire ainsi que de directeur des études à la faculté de médecine. De plus il enseignait aux cliniques des maladies internes et externes.

Etant aussi médecine à l'Hôpital Autrichien il pratiqua la dissection des cadavres pour la première fois en Turquie.

Par ses travaux distingués il donna une atmosphère moderne à notre faculté de médecine. Malheureusement il décéda très Jeune en 1844 à Istanbul et enterré à l'Eglise Santa Maria à Péra.

Il laissa derrière lui les ouvrages suivantes :

- 1— Elément de Botanique à l'Usage des Elèves à l'Ecole de Médecine Impériale de Galata Sérai, Const. 1842.
- 2— Les Bains de Brousse, en Bithynie (Turquie d'Asie). Const., 1842.
- 3— Précis de Percussion et d'Auscultation à l'Usage de Ses Leçons, Const., 1843.
- 4— Pharmacopée Militaire Ottomane, Const., 1844.

... ..
... ..
... ..
... ..

Il libro scritto da ... ..

1. ... ..
2. ... ..
3. ... ..
4. ... ..

